

Atrakcje turystyczne Warmii i Mazur

www.warmia.mazury.pl

Rozdział 1. Charakterystyka ogólna.....	3
Rozdział 2. Co ciekawego w regionie?	9
Przyroda Warmii i Mazur	11
Historyczne reminiscencje	19
Zabytki	26
Zamki gotyckie	26
Gotyckie kościoły	30
Sanktuaria i inne zabytki sakralne	33
Fortyfikacje	36
Dwory i pałace	39
Inne ciekawe obiekty	40
Kultura i sztuka	41
Muzea i galerie	41
Kuchnia regionalna	45
Rozdział 3. Jak zwiedzać Warmię i Mazury?.....	47
Dojazd i komunikacja w regionie	48
Szlaki regionu	48
Szlaki tematyczne	49
Szlaki rowerowe	54
Szlaki wodne	56
Atrakcje zimowe	63
Stoki i wyciągi narciarskie	63
Komfortowy wypoczynek	64
Rozdział 4. Co się dzieje?	65
Muzyka	66
Blues	66
Country	66
Hip-hop	66
Jazz	66
Poezja śpiewana	67
Reggae	67
Rock	67
Szanty	68
Koncerty organowe	68
Teatr	69
Inscenizacje historyczne	69
Sport	70
Siatkówka plażowa	70
Regaty	70
Bojery	71
Pokazy lotnicze	71
Inne ciekawe wydarzenia	71
Informacje praktyczne	72
Informacja turystyczna	72
Ośrodki zagraniczne Polskiej Organizacji Turystycznej	72
Region w sieci	72

CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA

Województwo warmińsko-mazurskie zajmuje północno-wschodnią część Polski. W jego granicach znajduje się – prócz historycznych krain Warmii i Mazur – także Powiśle. W mazurskie terytorium, obejmujące m.in. Krainę Wielkich Jezior Mazurskich, Pojezierze Mrągowskie, Pojezierze Elckie i część Pojezierza Iławskiego (a także Krainę Węgorzyny, Wzgórza Szeskie, Równinę Mazurską), wbija się **Warmia**, ogarniająca zasięgiem ziemie w dorzeczu Łyny i Pasłęki. W jej południowej części – na Pojezierzu Olsztyńskim – leży stolica województwa – Olsztyn. Natomiast malownicze ziemie ciągnące się na północny zachód od Warmii, to już **Powiśle**. Historycznie należy do niego prawobrzeżna dolina Wisły z Elblągiem.

Wygodne miejsce do życia

Warmińsko-mazurskie ma najmniejszą gęstość zaludnienia w Polsce (59 osób/km², w kraju średnio – 122). Żyje tu nieco ponad 1,4 miliona osób, z czego

60% w miastach. Województwo należy przyrodniczo do najmniej zdegradowanych w kraju. Świadczy o tym przynależność do Zielonych Płuc Polski – funkcjonalnego obszaru, który swoim zasięgiem obejmuje najczystsze rejony Polski. Walory przyrodniczo-krajobrazowe sprzyjają rozwojowi turystyki i rekreacji. Nic więc dziwnego, że tego typu usługi wiodą prym na Mazurach i Warmii. Od lat region należy do ulubionych miejsc wypoczynku nie tylko Polaków, ale też Niemców, Anglików, Francuzów, Czechów, Holendrów, a nawet Amerykanów.

Warmia i Mazury są niezwykle zróżnicowane etnicznie. Spośród zamieszkujących je mniejszości narodowych i etnicznych najliczniejsza jest ukraińska, potem niemiecka, romska, białoruska, litewska i rosyjska. Wielokulturowość jest wynikiem zarówno procesów historycznych, jak i położenia geograficznego. Dziś wiele robi się, by ją zachować i przekonać, że dialog między ludźmi różnych wyznań i tradycji jest możliwy.

Zielone Płuca Polski,
fot. GEP Chroszcz

Mazurskie łąki,
fot. GEP Chroszcz

Jezioro Wigry,
fot. D. Zaród

Sieć Cittaslow

Warmia i Mazury są przyjazne ludziom. Tutejsze miasta i miasteczka – niezbyt rozległe, otoczone zielenią i wodą – sprzyjają życiu bez pośpiechu. Doskonale wpisują się w ideę miast dobrego życia, zwanych Cittaslow. Ruch ten narodził się we Włoszech, tam, gdzie wciąż kultywuje się tradycje *dolce vita*. Dziś do stowarzyszenia należy prawie 150 miast z 20 krajów. Sieć skupia miejscowości wolne od zgiełku typowych aglomeracji, w których dba się o mieszkańców i turystów, tworzy enklawy wypoczynku i zabawy, troszczy nie tylko o zabytki, ale też o środowisko przyrodnicze i promuje lokalną kulturę.

Pierwszym polskim miastem, które znalazło się w sieci Cittaslow, był **Reszel**, miasteczko jak z bajki. Jego niepowtarzalną atmosferę tworzą urokliwa starówka z malutkimi kamieniczkami i ciasnymi uliczkami oraz pięknie odnowiony zamek. Do sieci należą też: **Lidzbark Warmiński**, przez wielu zwany perłą Warmii, słynący ze wspaniałego gotyckiego zamku biskupów

warmińskich; niewielki **Biskupiec**, w którym warto przejść się po malowniczym rynku i wspiąć na wieżę kościoła św. Jana Chrzciela; sympatyczny, spokojny **Bisztynek**, w okolicy którego można podziwiać wiele przepięknych kapliczek i krzyży; oraz **Nowe Miasto Lubawskie**, gdzie przyjemnych wrażeń dostarcza nieśpieszny spacer wąskimi uliczkami, których atmosfery próżno szukać w innych miasteczkach regionu.

Oddalone zaledwie o 5 km od Reszla niezwykle sanktuarium maryjne w **Świętej Lipce** również zasługuje na szczególną uwagę. Barokowy zabytek światowej klasy przyciąga wzrok już z daleka. Strzeliste wieże wyrastające ponad wierzchołki drzew od wieków wskazują drogę rzeszom wiernych.

Inne miasta regionu

Nawet największe miasta regionu – Olsztyn i Elbląg – które nie mogą należeć do sieci Cittaslow, mają bowiem dużo więcej niż 50 tys. mieszkańców, nie przypominają betonowych pustyń. Słyną z licznych

Olsztyn
– katedra św. Jakuba,
fot. GEP Chroszcz

Frombork
– Wzgórze Katedralne,
fot. GEP Chroszcz

Reszel
– panorama miasta,
fot. GEP Chroszcz

Lidzbark Warmiński
– gotycki zamek,
fot. GEP Chroszcz

zabytków, akwenów i zieleni. Inne jest w nich również tempo życia, co docenia coraz więcej osób.

Olsztyn, stolica województwa, to kulturalne centrum regionu. Wspaniale położony – w granicach miasta znajduje się aż 11 jezior – przyciąga gotyckim zamkiem i majestatyczną katedrą – skarbami gotyku ceglanego. Stare Miasto kusi knajpkami i muzycznymi klubami. Niemal przez cały rok dzieje się na nim coś interesującego, a latem uliczki stają się sceną dla jednego z najdłuższych w Polsce festiwali – Olsztyńskiego Lata Artystycznego.

Szczególnym miejscem jest również **Elbląg**. Stare Miasto, które przed II wojną światową dorównywało urodą gdańskiemu, także dziś, odnowione i zadbane, robi duże wrażenie. Rzeka Elbląg łączy miasto z Zalewem Wiślanym oraz z jeziorem Druzno, z którego Kanałem Elbląskim można dopłynąć do jezior Pojezierza Iławskiego.

Warto też wspomnieć o kilku mniejszych miastach. **Frombork** to przede wszystkim niezwyklej urody zespół zabudowań Wzgórza Katedralnego. Archikatedra jest prawdziwą księgą dziejów Warmii

i jej wielkich postaci. **Nidzica** przyciąga otulonym zielenią ogromnym krzyżackim zamkiem, **Kętrzyn** – unikalnym kościołem obronnym i ładnym zamkiem krzyżackim, a **Dobre Miasto** jednym z najpiękniejszych gotyckich kościołów na Warmii.

Latem niewielkie urokliwe miejscowości Mazur stają się centrami życia wodniackiego. Prym wiodą **Giżycko** i **Mikołajki**. W sezonie zamieniają się one w gwarne ośrodki rozbrzmiewające szantami i żeglarskimi opowieściami. Nikt, kto lubi wodę i żeglowanie, nie będzie się tu nudził. Znanymi miejscowościami wypoczynkowo-rekreacyjnymi są także **Węgorzewo**, pięknie położone w pobliżu Mamr, **Ryn** z ciekawym zamkiem krzyżackim, **Ruciane-Nida** w sercu zielonej Puszczy Piskiej, **Pisz** pozwalający odpocząć od wielkiego tłumu, **Mrągowo** z brukowanymi uliczkami przywołującymi na myśl dawne czasy, największy na Mazurach **Elk** lubiący turystów i zabawę, **Ostróda**, w której piękno przyrody współgra z zabytkami, i **Iława** rozłożona nad najdłuższym jeziorem w Polsce – Jeziorakiem. Tuż nad granicą z obwodem kaliningradzkim leży **Gołdap** – jedyne uzdrowisko w województwie.

**CO CIEKAWEGO
W REGIONIE ?**

Zachód słońca nad jeziorem,
fot. D. Zaród

Warmińsko-mazurskie kojarzy się przede wszystkim ze wspaniałymi jeziorami i rozległymi lasami – krajobrazem znanym na całym świecie. Walory regionu nie ograniczają się jednak tylko do pięknej przyrody – Warmia i Mazury to także region niezwykle interesujący pod względem kulturowym. O burzliwych dziejach ziem i skomplikowanych losach ich mieszkańców przypomina wiele niezwykłych obiektów.

MAZURY CUD NATURY

Wielkie Jeziora Mazurskie to jedyny polski kandydat w konkursie na Siedem Nowych Cudów Natury, ogłoszonym przez szwajcarską fundację New7Wonders. Z ponad 400 zgłoszonych nominacji z 224 krajów internauci i eksperci wyłonili 28 finalistów. Wśród nich – obok m.in. Wielkiego Kanionu, Galapagos, wulkanu Wezuwiusza czy Morza Martwego – polską Krainę Wielkich Jezior Mazurskich. Tym samym Mazury uznano za jedno z 28 najpiękniejszych miejsc na Ziemi i jedno z 5 najpiękniejszych miejsc w Europie.

Więcej na stronie www.MazuryCudNatury.org.

PRZYRODA WARMII I MAZUR

Mazury znane są także jako Kraina Tysiąca Jezior. Tak naprawdę zbiorników wodnych jest tu znacznie więcej – ponad 2 tysiące jezior o powierzchni powyżej 1 ha. Wody zajmują ponad 7% powierzchni regionu, a jeziora i rzeki połączone kanałami tworzą malownicze szlaki wodne. Pod względem przyrodniczym niewątpliwie wyróżnia się Kraina Wielkich Jezior Mazurskich – z największym w Polsce zespołem jezior połączonych kanałami. To tu leżą Śniardwy (o powierzchni 113,8 km²) i Mamry (o powierzchni 104,4 km²) – największe akweny w Polsce.

Jeziora Pojezierza Mrągowskiego, jednego z najpiękniejszych zakątków Mazur, nie są wprawdzie tak duże jak Wielkiej Krainy, ale na pewno równie

malownicze. Mają zazwyczaj wydłużony kształt i strome brzegi, są też głębokie. Właśnie na Pojezierzu Mrągowskim znajdują się jedne z najgłębszych jezior Warmii i Mazur: Babięty Wielkie (65,0 m głębokości) oraz Piłakno (56,6 m). Pojezierze Iławskie, w zachodniej części województwa, wyróżnia natomiast Jeziorak – najdłuższe jezioro w Polsce (27 km). Dzięki Kanałowi Iławskiemu jezioro łączy się z Kanałem Elbląskim, a dalej – z rzeką Elbląg i Zalewem Wiślanym, stanowiąc fragment znanego szlaku wodnego.

Warmia i Mazury to również **rzeki**. Do najważniejszych należą Łyna, Drwęca i Pasłęka. Łyna (264 km długości, w Polsce 190 km), największa rzeka regionu, jest lewostronnym dopływem Pregoty. Bierze początek w pobliżu wsi Łyna, położonej nieopodal Nidzicy.

Drwęca (207 km), prawy dopływ Wisły, wypływa w okolicy Drwęcka koło Olsztynka. Dzięki Kanałowi

Łyna – najdłuższa rzeka regionu,
fot. GEP Chroszcz

Elbląskiemu jest połączona z Zalewem Wiślanym, stanowiąc malowniczy szlak kajakowy. Do Zalewu Wiślanego uchodzi Pasłęka (169 km). Bierze ona początek w Gryżlinach, miejscowości położonej pomiędzy Olsztynkiem a Stawigudą.

Najbardziej znaną rzeką Mazur jest jednak Krutynia (100 km). Prowadzi nią niezwykle popularny szlak kajakowy (zob. s. 59).

Przyrodniczym bogactwem regionu są też **lasy**, pozostałości po dawnych puszczech. Zajmują one 30% powierzchni województwa. Największe kompleksy leśne można odnaleźć w środkowej i południowej części Warmii i Mazur. Ogromne wrażenie robią zwarte drzewostany Puszczy Piskiej, fragmenty nieprzebytej niegdyś kniei. Większość jej obecnego terytorium porastają bory sosnowe i sosnowo-świerkowe. Występuje tu tzw. sosna mazurska (piska), która odznacza się szybkim wzrostem (osiąga do 40 m) i wysmukłą koroną. Inny rozległy kompleks

KRÓLESTWO SOSNY

W lasach Warmii i Mazur dominuje sosna. By zobaczyć, jak wspaniałe mogą być drzewa, warto przejść się po **rezerwacie Sosny Taborskie** (w pobliżu wsi Tabórz). Ochroną objęto w nim wspaniałe starodrzewy sosny taborskiej – rasy geograficznej sosny zwyczajnej. Strzeliste drzewa mają około 250 lat i sięgają 40 metrów. Gładkie, wysmukłe pnie, bez guzów i sęków, o dobrych walorach wytrzymałościowych uznawano niegdyś za doskonały materiał do budowy masztów żaglowców. W 1900 roku na światowej wystawie w Paryżu sosnie taborskiej nadano nawet miano najlepszego sosnowego surowca świata.

Przez rezerwat prowadzi ścieżka ekologiczna, tworząca pętlę o długości 1,5 km. Wzdłuż ścieżki ustawione zostały ilustrowane tablice edukacyjne.

Rezerwat Sosny Taborskie, fot. J. Pruszyńska

leśny – Puszcza Napiwodzko-Ramucka – jest ostoją wielu zagrożonych gatunków ptaków. We wschodniej części regionu zachowały się Puszcza Borecka i Puszcza Romincka. Ta ostatnia charakterem przypomina leśne kompleksy dalekiej Północy, dlatego często nazywana jest polską tajgą.

Ochrona przyrody

Warmia i Mazury są niezwykle cenne pod względem przyrodniczym. Występują tu liczne gatunki chronione i reliktowe (czyli rosnące na ograniczonym, niedużym obszarze). W samej Puszczy Piskiej oznaczono 900 gatunków roślin naczyniowych, co

Puszcza Piska,
fot. GEP Chroszcz

Krutynia – na szlaku
kajakowym,
fot. GEP Chroszcz

Mazurski Park
Krajobrazowy,
fot. GEP Chroszcz

stanowi 40% stanu flory Polski. Rozległe kompleksy leśne są ostoją dużych ssaków, m.in. wilka i rysia. Nad brzegami jezior oraz na bagnach gnieźdzą się liczne gatunki ptaków, w tym wiele uznanych za zagrożone wyginięciem.

Najcenniejsze przyrodniczo obszary objęto ochroną. W regionie istnieje **osiem parków krajobrazowych i ponad sto rezerwatów przyrody**. Najbardziej znany i największy jest **Mazurski Park Krajobrazowy**, który chroni Puszcę Piską i największe polskie jezioro – Śniardwy. **Park Krajobrazowy Wzgórz Dylewskich** (15 km na południe od Ostródy) obejmuje zasięgiem najwyższą, zachodnią część Garbu Lubawskiego, zwaną właśnie Wzgórzami Dylewskimi. Najwyższy szczyt parku – **Górę Dylewską** (312 m n.p.m.) – wyróżnia 37-metrowa wieża widokowa. Z wzniesienia roztacza się rozległy widok na okolicę. Prawie jak w górach można się też poczuć w **Parku**

Krajobrazowym Wysoczyzny Elbląskiej. Wyróżniają go piękne, głębokie doliny erozyjne wytworzone przez wartko płynące potoki.

Oprócz tego w województwie funkcjonują **parki: Brodnicki, Górznieńsko-Lidzbarski** (w granicach województwa warmińsko-mazurskiego tylko ich fragmenty), **Puszczy Rominckiej, Pojezierza Iławskiego** oraz **Welski**.

Z licznych rezerwatów do rangi światowej urasta **rezerwat faunistyczny Jezioro Łuknajno**. Przebywa w nim nawet do 2 tysięcy łabędzi. W rezerwacie gniazdują też inne ciekawe ptaki – łącznie 96 gatunków, wśród nich niezwykle kaczki: rożeniec, płaskonos, hełmiatka i gągoł. W niewielkiej odległości od ostoi mają miejsca lęgowe ptaki drapieżne: orlik krzykliwy, kania czarna i rdzawa, trzmielojad, bielik i rybołów. Polujące ptaki można obserwować z kilku wież widokowych, ustawionych na obrzeżu rezerwatu. Rezerwat Jezioro Łuknajno

Widok z Góry Dylewskiej,
fot. J. Pruszyńska

Kraina Wielkich Jezior
Mazurskich to ostoja
niezwykłych gatunków
flory...
fot. GEP Chroszcz

... i fauny,
fot. J. Pruszyńska
fot. GEP Chroszcz

Innym niezwykle ciekawym rezerwatem jest **rezerwat krajobrazowy Źródła Rzeki Łyny**. Ciągnie się on na wschód od wioski Łyna (w powiecie nidzickim). Ze źródeł wysiękowych powstają tam dziesiątki strużek i strumyków, które spływają stromymi zboczami na dno wąwozu i – łącząc się – dają początek Łynie. Chroniony teren można zwiedzać – oznakowane trasy mają specjalnie przygotowane mostki, schodki i platformy widokowe.

O przyrodniczej randze Warmii i Mazur świadczą również tereny zaliczane do europejskiej **sieci Natura 2000**. Jest tu ich wyjątkowo dużo – łącznie obejmują ponad 6% powierzchni województwa. Sieć Natura 2000 chroni siedliska przyrodnicze oraz gatunki, które uważa się za cenne i zagrożone w skali całej Europy. W regionie warmińsko-mazurskim wyznaczono 17 obszarów specjalnej ochrony ptaków (m.in. Bagna Nietlickie, Dolina Paśłeki czy jeziora Dobskie, Druzno, Łuknajno i Oświn) oraz 43 obszary specjalnej ochrony siedlisk (m.in. była kwatery Hitlera w Gierłozie – doskonałe zimowisko dla nietoperzy).

Jako ostatnie do sieci Natura 2000 dołączyły Ostoja Napiwodzko-Ramucka, gdzie zagrożone są żółwie błotne i wilki, Ostoja Piska, na terenie której występują nie tylko cenne skupiska leśne, ale też wilki, bobry i wydry, oraz przydrożne Aleje Pojezierza Iławskiego, chroniące pachnicę dębową, czyli nadrzewnego chrząszcza.

ze względu na swe wyjątkowe walory został wpisany na światową listę rezerwatów biosfery. Znalazł się też w spisie Ramsar (Konwencja Ramsar chroni obszary wodno-błotne mające znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życia ptaków), podobnie jak rezerwat Siedmiu Wysp Jeziora Oświn, Jezioro Druzno i Jezioro Karaś.

Zachwycająca roślinność brzegowa jezior mazurskich, fot. D. Zaród

POWRÓT SOKOŁA WĘDROWNEGO

Latem 2011 roku, w rezerwacie Las Warmiński (na południe od Olsztyna), zamontowano wysoko na drzewach specjalne gniazda, w których umieszczono kilka dopiero co wykultych sokołów wędrownych. Ptaki spędziły w tych gniazdach kilkanaście dni, podczas których były dokarmiane. Potem opuściły schronienie, rozpoczynając samodzielne życie. Jesienią odleciały na południe. Wiosną powinny powrócić w pobliże miejsca, skąd zostały wypuszczone. Leśnicy mają nadzieję, że za rok lub dwa założą w tej okolicy gniazda.

Populacja sokoła wędrownego na Warmii i Mazurach wyginęła w latach 60. XX wieku. Stosowany był wówczas DDT – środek ochrony roślin, który odkładał się w ciele ptaków. W rezultacie składane przez samice jaja miały zbyt cienką skorupkę, która pękała podczas wysiadywania.

Sokół wędrowny, fot. iStockphoto.com

Warto odwiedzić Kadzidłowo – Park Dzikich Zwierząt

W ukrytym w Puszczy Piskiej Kadzidłowie na obszarze 100 ha znalazły schronienie zwierzęta, które obecnie trudno zobaczyć na wolności. Oprócz sympatycznych koników polskich, danieli i jeleni, są również wzbudzające respekt: wilk, ryś, żubr czy bizon. Nie brakuje też interesujących ptaków. Większość żyjących w parku zwierząt jest zaprzyjaźniona z człowiekiem. Do niektórych zagród można wejść, a nawet karmić zwierzęta. Ze względu na rozległość parku zwiedzanie odbywa się tylko z przewodnikiem.

Więcej na: www.kadzidlowo.pl

Kosewo Górne – ferma jeleniowatych

Na granicy Mazurskiego Parku Krajobrazowego, w Kosewie Górnym nad jeziorem Kuc, znajduje się

RYŚ W PUSZCZY PISKIEJ

Rysie zostały wyteplone w Puszczy Piskiej około 20 lat temu. Ich reintrodukcja, czyli powtórny wprowadzeniem na ten teren, zajmuje się m.in. Park Dzikich Zwierząt. Wybudowano tu specjalne ogromne woliery, w których żyją dorosłe osobniki. Młode, wkrótce po urodzeniu, mogą wielkim otworem wyostać się z woliery do lasu, bezboleśnie rozpoczynając życie na wolności.

ferma jeleniowatych – naukowa stacja badawcza Polskiej Akademii Nauk. Główną atrakcją turystyczną stanowi tu spacer wśród oswojonych jeleni pasących się na pięknie położonych pastwiskach (nieodzwone dobre buty) oraz wizyta u danieli, muflonów i saren. Można też obejrzeć jelenie sika oraz zajrzeć do muzeum, gdzie znajduje się imponujący zbiór poroży i trofeów jeleniowatych. Zwiedzanie odbywa się z przewodnikiem.

Więcej na: www.kosewopan.pl

Ryś, fot. F. Heryan

Park Dzikich Zwierząt to wspaniała przyrodnicza przygoda nie tylko dla najmłodszych, fot. GEP Chroszcz

Jelenie na pastwiskach można spotkać w Kosewie Górnym, fot. GEP Chroszcz

Popielno – koniki polskie

W malowniczym Popielnie nad Śniardwami od wielu lat prowadzi się badania nad dziko żyjącym na Półwyspie Wierzba konikiem polskim. Konie te wywodzą się bezpośrednio od dzikich koni, czyli tarpanów. Żyją w tabunach w utworzonym specjalnie dla nich rozległym rezerwacie. Znalazły w nim doskonałe miejsce schronienia, o czym świadczy choćby to, że dożywają tu sędziwych 30 lat. W lesie, w którym przebywają, wytyczono ścieżki przyrodnicze (10 km i 6 km) pozwalające poznać różne zbiorywiska leśne i gatunki roślin. Stacja prowadzi też hodowlę koników tradycyjnym systemem stajennym.

Więcej na: www.popielno.pl.

Żywkowo – bociania wieś

Bocian biały to symbol Warmii i Mazur. Tereny te są bowiem najliczniejszą w Europie ostoją sympatycznych boćków. Ptaki mają nawet swoją własną wieś – Żywkowo. Do tej małej osady położonej pół kilometra od grani-

cy polsko-rosyjskiej przylatuje co roku blisko 100 bocianów, odlatuje natomiast ponad dwa razy tyle. Wiosną i latem można obserwować, jak ptaki żerują na łąkach oraz jak młode uczą się latać. W okolicy wsi wytyczono ścieżkę edukacyjną między Żywkowem a Toprzymami. 2-kilometrową trasę można pokonać rowerem, a ustawione na jej trasie tablice przybliżają ekologię boćków.

Sympatyczny bocian jest ikoną Warmii i Mazur, fot. GEP Chroszcz

Potomkowie dzikich tarpanów – koniki polskie, fot. GEP Chroszcz

HISTORYCZNE REMINISCENCJE

Przygoda z Warmią i Mazurami zaczyna się najczęściej od przyrody i pięknych krajobrazów. Dopiero później, kiedy wejdzie się do kilku kościołów, zwiedzi fortyfikacje i zamki, natknie na leśne cmentarze, pojawiają się pytania o zawile losy tej krainy i dzieje jej mieszkańców.

Historia Warmii i Mazur jest nierozdzielnie związana z historią pogańskich Prusów, którzy pochodzili z ludów bałtyckich, zamieszkujących te tereny od VI wieku p.n.e. Plemiona Prusów nie wytworzyły państwa, łączyła ich jedynie wspólnota kulturowa: język, tradycja i religia. Niewiele też o nich wiadomo, bo nie pozostawili przekazów na piśmie. Byli rolnikami i zbieraczami bursztynu (jantar wydobywano

Krzyżacy, rys. arch. iStockphoto.com

tu metodą odkrywkową, a potem bursztynowym szlakiem wożono nad Morze Śródziemne, gdzie był na niego ogromny popyt), zmarłych palili na stosach, a prochy składali w urnach, które następnie zakopywali w ziemi. Czuli kilka bóstw, m.in. Perkuna – boga wojny, i Curche – bóstwo urodzaju. W Europie przełomu X i XI wieku Prusowie byli jednym z ostatnich ludów pogańskich, co przyczyniło się do ich zguby. Na początku XIII wieku Konrad Mazowiecki uznał, że chrystianizację Prusów zajmą się Krzyżacy. W 1230 roku zakon rozpoczął więc podboje.

Na opanowanie tych ziem Krzyżacy poświęcili kilkadziesiąt lat, a drogę ich podbojów znaczyły warowne grody i zamki. W 1243 roku papież Innocenty IV podzielił ziemię pruską (zarówno tę już zdobytą, jak i jeszcze niepodbitą) na cztery diecezje. Ustalono też, że z każdego obszaru jedna trzecia przypadnie we władanie biskupom.

Zakonne państwo stało się siłą, z którą musieli liczyć się inni władcy. Broniąc się przed rycerskim naporem, litewski książę Jagiełło przyjął chrzest i poślubił polską królową Jadwigę, zakładając dynastię Jagiellonów. Gdy w 1409 roku Krzyżacy – bojąc się

Na Warmii i Mazurach możemy zobaczyć wiele śladów dawnej kultury i historii Polski, fot. GEP Chroszcz

utrąty posiadłości na litewskiej Żmudzi – rozpoczęli wielką wojnę, polsko-litewskie wojska mogły się im skutecznie przeciwstawić. W lipcu 1410 roku zakon poniósł druzgoczącą klęskę pod Grunwaldem, która złamała polityczną potęgę Krzyżaków. Nie oznaczało to jednak końca zakonnego państwa: dzięki udanym negocjacjom pokojowym rycerze zachowali prawie niezmieniony stan posiadania.

Ostatecznie walka o zwierzchnictwo nad terenami Prusów zakończyła się dopiero po pokoju toruńskim (1466), który podzielił te ziemie na dwie części. Korona Polska otrzymała m.in. Pomorze Gdańskie, okolice Elbląga oraz Warmię. Niniejsze tereny zwano od tej pory **Prusami Królewskimi**. Resztę ziem pozostawiono w rękach Krzyżaków. Zakon przestał jednak odgrywać polityczną rolę w Europie. Wybrany na wielkiego mistrza Albrecht Hohenzollern przekształcił państwo zakonne w świeckie księstwo – Prusy Książęce – i w 1525 roku złożył hołd lenny królowi

Polski Zygmuntowi Staremu. **Prusy Książęce** stały się pierwszym protestanckim księstwem w Europie. Sami Prusowie utracili odrębność kulturową – zostali wchłonięci przez żywioły: germański, polski i litewski.

Po śmierci Albrechta zarząd nad Prusami Książęcymi przejęli elektorzy brandenburscy. Wielki Elektor Fryderyk Wilhelm postanowił zrzucić lenność polską. W 1657 roku uzyskał to, o co zabiegał – został niezależnym księciem. W 1701 roku jego syn Fryderyk Hohenzollern – odtąd Fryderyk I – mógł koronować się w Królewcu na „króla w Prusiech”. Prusy Książęce wraz z Brandenburgią zostały przekształcone w **królestwo Prus**.

W 1772 roku z inicjatywy Fryderyka II, syna Fryderyka Wilhelma, dokonano pierwszego rozbioru Polski. Prusy zaanektowały Warmię i inne ziemie Prus Królewskich, jedynie Gdańsk i Toruń pozostały przy Polsce. Pod rządami Fryderyka Prusy stały się jednym z głównych mocarstw europejskich. Rozbudowano

administrację, a ogromne terytorium księstwa podzielono na dwie prowincje: **Prusy Wschodnie i Zachodnie**.

Pod koniec XVIII wieku nie było już Rzeczypospolitej Polskiej – została rozgrabiona między Rosję, Austrię i Prusy. Te ostatnie zdecydowały się wejść w sojusz z Rosją i wystąpić przeciw Napoleonowi. W odpowiedzi cesarz wkroczył ze swą armią do Prus. Prowincja Prusy Wschodnie, która obejmowała m.in.

KATOLICY I PROTESTANCI

Istotnym czynnikiem odróżniającym Warmię (wraz z okolicami Elbląga) od Mazur (zob. ramka Mazury i Mazurzy) była religia. Warmia od pokoju toruńskiego z 1466 roku aż do pierwszego rozbioru należała do Polski i pozostawała w kręgu kultury katolickiej. Otoczona przez żywioł protestancki w Prusach Książęcych, chciała mu przeciwstawić, dlatego przygotowała nawet specjalną ordynację nakazującą mieszkańcom swoich ziem trzymanie się uświęconej tradycji religii katolickiej. Dziś śladów poświadczających niegdyśszą odmienną religijną Warmii i Mazur jest już coraz mniej – liczne niegdyś na Warmii kapliczki katolickie zaczęły się pojawiać również na Mazurach.

dzisiejsze tereny Warmii i Mazur, stała się areną walk napoleońskich.

W 1871 roku doszło do proklamowania cesarstwa niemieckiego pod hegemonią Prus, z królem pruskim Hohenzollernem jako dziedzicznym cesarzem Niemiec. Prusy Wschodnie – peryferyjna, mało wydajna gospodarczo prowincja – rozwijała się powoli i z oporami. Podczas I wojny światowej teren Warmii i Mazur jako jeden z pierwszych stanął w ogniu walki. W sierpniu 1914 roku między Działdowem a Olsztynkiem doszło do ważnej bitwy między carską Rosją a cesarskimi Niemcami. Rosyjska armia generała Aleksandra Samsonowa została kompletnie rozbita. Spektakularne zwycięstwo okrzyknięto nowym Tannenbergiem, nawiązując do bitwy pod Grunwaldem (po niemiecku bitwy pod Tannenbergiem). Państwa centralne wojny jednak nie wygrały. Po klęsce Rzeszy i po powstaniu niepodległej Polski pojawiła się kwestia przynależności narodowej Warmii i Mazur. Traktat wersalski ustanowił, że zadecyduje o tym plebiscyt. W głosowaniu, które odbyło się w lipcu 1920 roku, mieszkańcy Warmii, Mazur i Powiśla opowiedzieli się za pozostaniem w Niemczech.

MAZURY I MAZURZY

Mazury to obszar południowych Prus Wschodnich zamieszkiwany niegdyś przez polskojęzyczną ludność. Osadnictwo polskie na tych terenach rozpoczęli jeszcze Krzyżacy, obsadzając przybyłymi z Polski mało przyjazne tereny wyludnione z autochtonicznej ludności pruskiej. Między XIV a XVII wiekiem w kilku falach przybyli tu chłopcy i drobna szlachta z Mazowsza.

Termin „Mazury” pojawił się w pierwszej połowie XIX wieku i był używany przez administrację pruską w odniesieniu do ludności mówiącej po polsku wyznania ewangelicko-augsburskiego. Samo określenie „Mazurzy” wywodzi się z nazwy „Mazowsze” – regionu, skąd do Prus Wschodnich przybyło najwięcej osadników, a którego mieszkańców nazywano Mazurami.

Przydrożne kapliczki, niegdyś symbol Warmii, zaczęły także licznie pojawiać się na Mazurach, fot. GEP Chroszcz

O obecności Krzyżaków na tym terenie przypominają imponujące twierdze, fot. D. Zaród

Podczas II wojny światowej Prusy Wschodnie, jako najdalej na wschód wysunięta część Rzeszy, odegrały ważną rolę strategiczną. W prowincji ulokowano liczne obiekty wojskowe, m.in. kwatery dowodzenia niemieckich dowódców z bunkrami i schronami (dziś niektóre udostępnione do zwiedzania). Okrucieństwa wojny wschodnioprusacy poznali podczas ofensywy Armii Radzieckiej w styczniu 1945 roku. Zaśnieżone drogi zapęłniły się wówczas tysiącami uchodźców – ludność uciekała w stronę morza, skąd na statkach miała być przewożona do Niemiec. Większość jednak nigdy tam nie dotarła.

Po wojnie Warmia i Mazury znalazły się w Polsce. Komunistyczna władza odniosła się do autochtonów jak do Niemców. Wiele osób zmuszono do emigracji. Dziś Warmia i Mazury wracają do swego wspólnego, polsko-niemieckiego dziedzictwa. Nawiązuje się do dawnych tradycji, pielęgnowana jest też pamięć o mieszkańcach tych terenów.

Postaci związane z regionem

Warmia i Mazury miały szczęście do znakomitych osobistości. Niegdyś na Warmii biskupami zostawali najznamienitsi ludzie epoki, humaniści i mecenasi, którzy dbali o rozwój nie tylko duchowy, ale też naukowy regionu. Z Fromborkiem, Olsztynem i Lidzbarkiem Warmińskim związany był słynny astronom **Mikołaj Kopernik** (1473–1543), jeden z prekursorów nowożytnej nauki, naukowiec, który wstrzymał Słońce, a ruszył Ziemię. To we Fromborku powstało dzieło Kopernika, które zrewolucjonizowało naukę i ówczesny światopogląd – *De revolutionibus*, czyli *O obrotach*.

Wielką osobistością był też niewątpliwie **Stanisław Hozjusz** (1504–79), biskup warmiński, autor łacińskich rozpraw teologicznych, które komentowane były w całej Europie. Przez jakiś czas wymieniany był nawet jako kandydat na papieża. To on sprowadził do Polski jezuitów i założył w Braniewie pierwsze kolegium jezuickie. Słynnym biskupem warmińskim

Mikołaj Kopernik – pomnik w Olsztynie, fot. GEP Chroszcz

Życie i dokonania Mikołaja Kopernika przybliżone w muzeum we Fromborku, fot. GEP Chroszcz

W czasach znacznie nam bliższych żył **Emil Adolf von Behring** (1854–1917). Słynny bakteriolog urodził się w Ławicach – niewielkiej wiosce pod Iławą. Za wynalezienie i upowszechnienie surowic antytoksykacyjnych przeciwłoniczej i przeciwżółciowej (wraz z Shibasaburo Kitazato) jako pierwszy otrzymał w 1901 roku Nagrodę Nobla w dziedzinie medycyny.

PIEWCY WARMII I MAZUR

Konstanty Ildefons Gałczyński (1905–53): poeta, który pokochał piękno mazurskich krajobrazów i w leśniczówce Pranie napisał wiele utworów sławiących piękno tej krainy.

Michał Kajka (1858–1940): cieśla o duszy poety, nazywany za życia „pieśniarzem z bożej łaski”, propagator polskiej mowy na Mazurach.

Karol Małłek (1898–1969): zwany Królem Mazurów, pasjonat mazurskiego folkloru, jego prace do dziś są skarbnicą wiedzy na temat kultury tego regionu.

Zbigniew Nienacki (1929–94): autor słynnych przygód Pana Samochodzika, który w swoim domu w Jerzwałdzie napisał m.in. kultową powieść *Raz w roku w Skiroławkach*.

Ernst Wiechert (1887–1950): poeta, dramaturg i prozaik niemiecki, który dzieciństwo spędził w leśniczówce w Puszczy Piskiej; piewca mazurskiej przyrody.

Emil Adolf von Behring,
fot. arch. Fundacja
Wikimedia

Wspaniała natura,
interesująca kultura
i historia – to połączenie
niejednokrotnie będzie
nam towarzyszyć na
Warmii i Mazurach,
fot. D. Zaród

był też **Ignacy Krasicki** (1735–1801), który w pamięci potomnych zapisał się przede wszystkim jako wybitny encyklopedysta, prozaik i poeta.

Z regionem związany był również **Johann Gottfried Herder** (1744–1803), urodzony w Morągu wybitny myśliciel i filozof historii, badacz oraz glosyfikator różnorodności kultur. Uznawał narody za obdarzone „duszą”, które swą tożsamość utrzymują zwłaszcza dzięki językowi. Zawdzięczamy mu pojęcie ludowości i kilka złotych myśli, choćby: „Przysłowia są mądrością narodów”.

Swego czasu znaną postacią był **Jerzy Andrzej Helwing** (1666–1748), lekarz i botanik. W niewielkim majątku w Stulichach w pobliżu Węgorzewa założył doświadczalny ogród aklimatyzacyjny, w którym zasadził wiele rzadkich roślin, także egzotycznych. Gromadził również skamieliny, minerały, bursztyny oraz ptasie jaja. Jego *gabinet curiositatis naturae* odwiedzały liczne znakomitości, a przygotowane przez niego zielniki znalazły się m.in. w Bibliotece Królewskiej w Dreźnie, w Petersburgu oraz w zbiorach Augusta II.

Ignacy Krasicki,
fot. arch. Fundacja
Wikimedia

Johann Gottfried Herder,
fot. arch. Fundacja
Wikimedia

Stanisław Hozjusz,
fot. arch. Fundacja
Wikimedia

ZABYTKI

Zamki gotyckie

Warmia i Mazury to kraina gotyckich zamków – krzyżackich, biskupich, kapitulnych. Wzniesione z kamieni i cegieł pamiętają zazwyczaj XIV wiek. Niektóre zmieniły funkcję, jak krzyżacka strażnica w **Bezławkach** zaadaptowana na kościół, lub są malowniczymi ruinami. Do nich zalicza się również zamek w **Symbarku**. Część warowni ładnie odrestaurowano, przekształcając w centra kulturalne – działają w nich nie tylko muzea i galerie, lecz również hotele i restauracje. W gotyckiej scenerii odbywają się biesiady średniowieczne, a na malowniczych dziedzińcach pokazy walk rycerskich oraz tańców dworskich. Najlepiej zachowane zamki znalazły się na Szlaku Zamków Gotyckich (zob. s. 50).

Kętrzyn – zamek prokuratora

Gotycka warownia była siedzibą krzyżackiego prokuratora (zarządcy niewielkiego okręgu administracyjnego). W reprezentacyjnym skrzydle północnym mieścił się refektarz, pomieszczenia mieszkalne krzyżackich urzędników oraz kaplica. Aktualnie w budynku znajduje się Muzeum im. Wojciecha Kętrzyńskiego (zob. s. 42). Przy okazji warto zobaczyć znajdujący się blisko zamku unikalny gotycki kościół o charakterze obronnym.

Więcej na: www.muzeum.ketrzyn.pl

Lidzbark Warmiński – rezydencja biskupia

Jest jednym z najlepiej zachowanych zamków w Polsce, perłą Warmii. Powstał na planie kwadratu, a zdobia go dwupoziomowe krużganki – jedyne w Polsce, jakie w stanie nienaruszonym zachowały się aż do czasów współczesnych. Z racji tego, że podobne są do wawelskich, zamek zwany jest Wawelem Północy. W XVI wieku, kiedy warownia straciła funkcję obronną, przekształcono ją w okazały, bogato wyposażony dwór książęcy, m.in. ozdabiając sale pięknymi malowidłami. Rezydowali tutaj biskupi, wybitni przedstawiciele kultury i nauki polskiej – m.in. książę poetów Ignacy Krasicki. W budynku mieści się muzeum, a przedzamcze zaadaptowano na stylowy hotel.

Więcej na: www.muzeum.olsztyn.pl

Nidzica – potęga krzyżackich warowni

Choć obiekt w Nidzicy był jedynie siedzibą prokuratora, ze względu na strategiczne położenie stanowił

Muzeum zamkowe w Lidzbarku Warmińskim, fot. GEP Chroszcz

jedną z najpotężniejszych warowni krzyżackich. Wciąż przypominają o tym masywne, ogromne skrzydła zamku. Wewnątrz zachwyty budzi sala rycerska z malowidłami oraz sala widokowa, czyli dawny spichlerz, ze starym drewnianym belkowaniem. Obecnie ma tu siedzibę Muzeum Ziemi Nidzickiej. W części zamkowych pomieszczeń działa również galeria Hieronima Skurpskiego, znanego malarza i grafika.

Więcej na: www.nok.nidzica.pl

Zamek biskupi w Lidzbarku Warmińskim, fot. GEP Chroszcz

Dziedziniec warowni nidzickiej, fot. D. Zaród

Olsztyn – zamek kapituły warmińskiej

Najślawniejszym administratorem zamku był Mikołaj Kopernik, rezydujący z krótką przerwą w latach 1516–21. Jedynym instrumentem badawczym, który przetrwał do naszych czasów, jest tablica astro-nomiczna.

W zamkowych salach mieści się Muzeum Warmii i Mazur (zob. s. 41). Warto też odwiedzić zamkową wieżę, z której roztacza się widok na miasto.

Więcej na: www.muzeum.olsztyn.pl.

Ostróda – siedziba Napoleona

Choć początki warowni sięgają czasów krzyżackich, zamek rozstrawił dopiero Napoleon Bonaparte, odpoczywający w tym miejscu po krwawej bitwie pod Pruską Hławą (obecnie Bagrationowsk w obwodzie kaliningradzkim). Przez miesiąc wydawał z Ostródy rozkazy i dowodził ruchami wojsk. Tutaj rozpoczął słynny romans z hrabiną Marią Walewską. W pomieszczeniach mieści się m.in. galeria i muzeum z kolekcją broni i ceramiki oraz pamiątkami związanymi z Napoleonem.

W Reszlu znajduje się jedna z najpiękniejszych warowni Warmii,
fot. D. Zaród

Reszel – warowny zamek

Niegdyś typowa forteca nadgraniczna, która w połowie XV wieku straciła znaczenie obronne i służyła biskupom warmińskim m.in. jako rezydencja myśliwska. Dziś siedziba m.in. Galerii Sztuki Współczesnej, prezentująca prace najwybitniejszych artystów polskich i zagranicznych. Warto wspiąć się na wysoką wieżę pobliskiego kościoła, by podziwiać zamek i miasto.

Więcej na: www.zamek-reszel.com.

Ryn – gniazdo Wallenroda

Monumentalna budowla była niegdyś siedzibą komtura (zarządcy prowincji, czyli komturii), a jednym z pierwszych zarządców był tu Fryderyk von Wallenrod. Obiekt pełni funkcję hotelu, choć zamkowe pomieszczenia można nadal zwiedzać.

Więcej na: www.zamekryn.pl.

Ryn – zamek,
fot. GEP Chroszcz

Baszta olsztyńskiego zamku, fot. D. Zaród

Galeria i muzeum zamku w Ostródzie,
fot. J. Pruszyńska

Katedra we Fromborku z Wieży Radziejowskiego, fot. GEP Chroszcz

Gotyckie kościoły

Gotyckie kościoły to kolejny wyróżnik warmińsko-mazurskiej krainy. Wciąż imponują rozmachem i pięknem architektury. Ich czerwone mury i strzeliste wieże zdobią niemal każde miasto, stanowiąc dominantę w krajobrazie. Świątynie przyciągają nie tylko wiernych, ale także turystów. Urokliwe gotyckie kościoły można ponadto znaleźć w wielu warmińskich wsiach.

Braniewo – bazylika św. Katarzyny

To jeden z najpiękniejszych kościołów Warmii. Jego początki sięgają XIV wieku. Potężna wieża króluje nad okolicą, a wewnątrz zachwyca surowością – wspaniałe sklepienia i smukłe okna tworzą wyjątkowy nastrój. W podziemiach mieści się maleńkie sanktuarium bł. Reginy Protmann, patronki miasta.

Dobre Miasto – kolegiata

Wspaniała monumentalna XIV-wieczna kolegiata przyciąga wzrok ozdobnym szczytem oraz potężną

czworoboczną wieżą. Wnętrze, przykryte sklepieniami gwiazdzystymi, kryje cenne wyposażenie. Latem w kościele organizowane są koncerty organowe.

Frombork – zespół katedralny

Fromborska katedra, pamiętająca XIV wiek, jest jedną z największych i najpiękniejszych budowli sakralnych w północno-wschodniej Europie. Do dziś kościół zachował monumentalny, średniowieczny

charakter, a szczególnie wartościowe są gotyckie detale, m.in. bogato dekorowany portal kruchty zachodniej. Niezwykle cenne jest także wyposażenie. W katedrze, mającej znakomitą akustykę, co roku odbywa się Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej (zob. s. 69).

Na Wzgórzu Katedralnym można również podziwiać: dawny pałac biskupi, w którym dziś mieści się Muzeum Mikołaja Kopernika (zob. s. 42), dzwonnice z tarasem widokowym, zwaną Wieżą

KOPERNIK WE FROMBORKU

Jako kanonik kapituły warmińskiej Mikołaj Kopernik przez długie lata żył i pracował we Fromborku. Właśnie tu napisał *De revolutionibus (O obrotach)* – dzieło, które zrewolucjonizowało naukę. Obserwacje nieba astronom prowadził z ogrodu swojej kanonii (św. Stanisława), znajdującej się po zachodniej stronie murów Wzgórza Katedralnego. Tam właśnie na specjalnej płycie (o której wspomina w swoim rewolucyjnym dziele), ustawiał instrumenty.

Więcej o życiu i miejscach związanych z pracą astronoma w folderze *Warmia Mikołaja Kopernika*.

De revolutionibus – Muzeum Mikołaja Kopernika, fot. GEP Chroszcz

Katedra św. Jakuba w Olsztynie, fot. GEP Chroszcz

Imponujące wnętrza gotyckiej świątyni w Ornece, fot. GEP Chroszcz

Radziejowskiego (w jej przyziemi urządzono planetarium), Wieżę Kopernika oraz kanonie wewnętrzne.

Olsztyn – katedra św. Jakuba

Na olsztyńskim Starym Mieście wznosi się niezwykle efektowna katedra św. Jakuba. Kościół zbudowano w XIV wieku, a masywną, 70-metrową wieżę z tynkowanymi blendami dostawiono w wieku XVI. Latem, w ramach Olsztyńskiego Lata Artystycznego, organizowane są w nim koncerty organowe.

Orneta – kościół św.św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty

Pochodzący z XIV stulecia kościół ma nietypowy jak dla Warmii kształt – oglądany z zewnątrz przypomina bardziej halę niż świątynię. Oryginalny wygląd wnętrza nadaje ceramiczna dekoracja ścian. Bogaty wystrój podkreślają imponujące malowidła ściennie.

Sanktuaria i inne zabytki sakralne

Warmia i Mazury to nie tylko królestwo gotyckich kościołów. Wśród zabytków sakralnych są także wspaniałe barokowe sanktuaria, miejsca związane z objawieniami, przydrożne kapliczki i krzyże oraz domy modlitw różnych wyznań.

Gietrzwałd – warmińska Częstochowa

W 1877 roku dwóm ubogim dziewczynkom objawiła się w Gietrzwałdzie Matka Boża. Od tamtego czasu jest to główne centrum pielgrzymkowe na Warmii i jedyne miejsce epifanii w Polsce uznawane przez Kościół za autentyczne. Objawienia w Gietrzwałdzie odegrały ogromną rolę w odrodzeniu polskiego ruchu narodowego na Warmii. Warto tu zawitać choćby dla samego widoku – urokliwych domków z czerwonej cegły harmonijnie wkomponowanych w otaczający krajobraz.

Więcej na: www.gietrzwald.3c.pl.

WARMIA KRAINĄ KAPLICZEK

Kapliczki i przydrożne krzyże to jeden z charakterystycznych elementów Warmii, nigdzie indziej nie występują one bowiem w takiej liczbie. Większość pochodzi z przełomu XIX i XX wieku, wiadomo jednak, że w dużej liczbie stawiane były już znacznie wcześniej. Najstarsza zachowana kapliczka pamięta 1601 rok, można ją podziwiać w **Dobrogu**. Niewiele ustępuje jej pod tym względem kapliczka w **Barczewie** z 1607 roku.

Większość kapliczek zachwyca prostotą. Ich pobielone ściany przyciągają wzrok już z daleka. Są jednak i takie, które pyszną się czerwienią ceglanych ścian i znacznymi rozmiarami. Można je spotkać dosłownie wszędzie: przy domach, na skrzyżowaniach, w murze kościelnym, na cmentarzu, przy drogach... Niegdyś często stawiano je w miejscach zabójstw lub tam, gdzie ponoć straszy.

fot. GEP Chroszcz

Sanktuarium w Gietrzwałdzie to główne centrum pielgrzymkowe regionu, fot. GEP Chroszcz

Zarówno wspaniała architektura, jak i wnętrza zespołu klasztornego w Świętej Lipce przyciągają tłumy turystów, fot. D. Zaród

Wnętrze klasztoru starowierców w Wojnowie, fot. GEP Chroszcz

Cmentarz starowierców, fot. D. Zaród

Cmentarz starowierców, fot. D. Zaród

Wojnowo – klasztor starowierców

Na początku XIX wieku nad malowniczym jeziorem Duś powstała pustelnia, którą przekształcono w niewielki klasztor starowierców. Zabudowania otacza murek ze skromną bramą. W malutkiej świątyni można obejrzeć zabytkowe wyposażenie. Warto odwiedzić cmentarz, na którym wciąż chowani są starowiercy.

STAROWIERCY NA MAZURACH

Dzieje staroobrzędowców sięgają na Mazurach początku XIX wieku. Zaprosił ich tu Fryderyk Wilhelm III, słynęli bowiem z pracowitości. Pruskiemu monarsze zależało na kolonistach, którzy podjęliby się zagospodarowania niezamieszkałych, trudno dostępnych obszarów Puszczy Piskiej.

Starowiercy okazali się dobrymi gospodarzami. Parali się wyrobem wozów i części do nich, często zatrudniali się też jako stolarze. Aż do II wojny światowej zachowali odrębność kulturową. Na Mazurach mieszkają jeszcze ich pojedyncze rodziny.

który kilka miesięcy był tu przetrzymywany przez władze komunistyczne.

Więcej na: www.stoczek.pl

Święta Lipka – perła baroku

Kościół i klasztor jezuitów w Świętej Lipce są jednym z najcenniejszych zespołów barokowych w kraju i jednym z najważniejszych miejsc pielgrzymkowych w północnej Polsce. Postawienie kościoła wymagało wiele wysiłku – bagnisty teren należało umocnić, wbito więc 10 tysięcy pali z drewna olchowego. Wspaniała barokowa fasada kościoła ma dwie wysokie wieże, a bogato dekorowane wnętrza zachwyca malowidłami. Wielką atrakcją są także organy z ruchomymi figurkami. Można ich posłuchać codziennie o określonych godzinach albo podczas piątkowych koncertów w ramach Świętolipskich Wieczorów Muzycznych.

Więcej na: www.jezuici.pl/swlipka

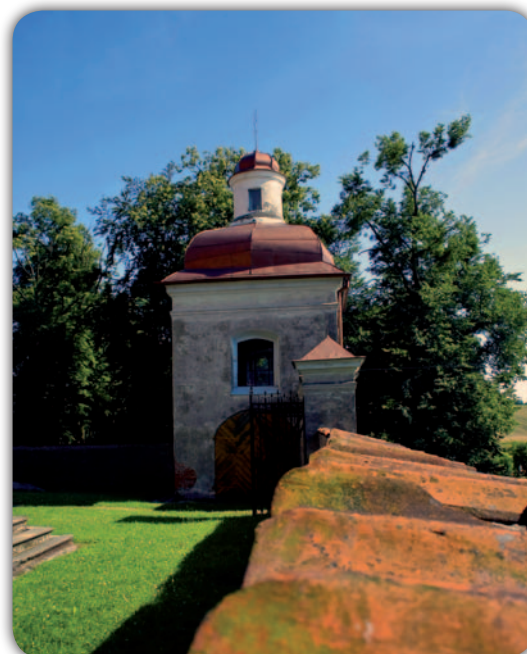
Głotowo – Kalwaria Warmińska

Do niewielkiego Głotowa pielgrzymuje się od XIV wieku. Według legendy, tutejszy kościół zbudowano na miejscu cudownie odnalezionej hostii ukrytej przed najazdem pogańskich Prusów. W XIX wieku w pobliżu kościoła zbudowano Kalwarię Warmińską – jedyny taki obiekt w regionie. 14 stacji Drogi Krzyżowej zachwyca nie tylko pięknym wykonaniem, ale też malowniczym położeniem.

Więcej na: www.glotowo.freehost.pl

Stoczek Klasztorny – sanktuarium maryjne

Początkowo stała tu leśna kapliczka Matki Bożej, na miejscu której w XVII wieku zbudowano kościół w formie rotundy. Było to wotum dziękczynne za zakończenie wojny ze Szwecją. Wtedy też sprowadzono do kościoła obraz Matki Boskiej Królowej Pokoju, kopię dzieła z rzymskiej bazyliki Santa Maria Maggiore. W klasztorze działa małe muzeum poświęcone prymasowi Stefanowi Wyszyńskiemu,

Kapliczka przy kościele w Głotowie, fot. GEP Chroszcz

Sanktuarium maryjne – Stoczek Klasztorny, fot. GEP Chroszcz

Fortyfikacje

Prusy Wschodnie były najbardziej wysuniętym na wschód skrawkiem państwa pruskiego, prowincją narażoną na atak carskiej Rosji. Naturalną przeszkodę na drodze ewentualnego ataku stanowiła Kraina Wielkich Jezior Mazurskich. Jej ufortyfikowaniu Prusacy poświęcili więc sporo czasu. Część obiektów zachowała się do naszych czasów, stanowiąc obecnie jeden z wyróżników regionu, atrakcję turystyczną. Przez najciekawsze wiedzie samochodowy Szlak Fortyfikacji Mazurskich (zob. s. 50).

Giżycko – twierdza Boyen

Twierdzę zbudowano na planie 6-ramiennej gwiazdy w połowie XIX wieku. Swoją nazwę zawdzięcza pruskiemu ministrowi wojny Hermanowi von Boyenowi, inicjatorowi projektu. Za wałem ziemnym (33 m wysokości) można podziwiać m.in.: ar-

senal, schrony koszarowe, laboratorium prochowe, stajnie i stację gołębi pocztowych. Teren przecinają oznakowane ścieżki spacerowe.

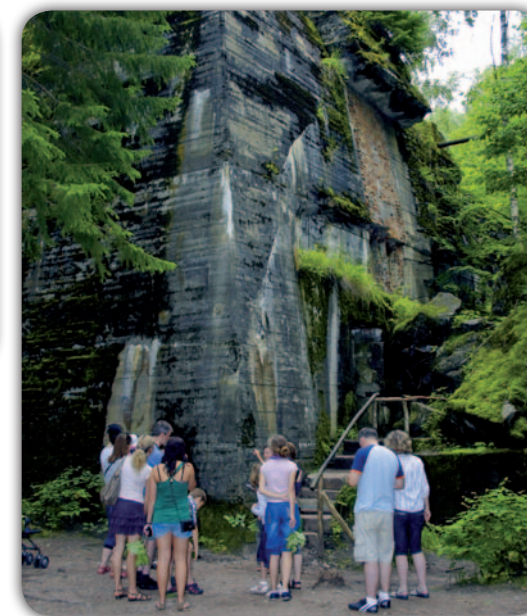
Więcej na: www.boyen.gizycko.pl.

Gierłoż – Wilczy Szaniec

W lesie koło Gierłoży można zwiedzać **Wilczy Szaniec**, największą z siedmiu europejskich kwater Adolfa Hitlera. Postawiono tu kilkadziesiąt bunkrów. Pozostały z nich tylko ruiny, robiące ogromne wrażenie na turystach.

Więcej na: www.wolfsschanze.home.pl.

Wilczy Szaniec,
fot. GEP Chroszcz

Neogotycki pałac we wsi Karnity, fot. J. Pruszyńska

Są jednak i takie rezydencje, po których dzisiaj pozostały już tylko ruiny, choć niezwykle malownicze. W takim stanie znajduje się **Kamieniec** (7 km od Susza), XVIII-wieczny majątek szlachecki, zwany dawniej wschodniopruskim Wersalem. Obiekt, w stylu francuskiego baroku, zachwycał przepychem i bogactwem wnętrza oraz wspaniałymi ogrodami. Gościli w nim Napoleon Bonaparte, książę Józef Poniatowski oraz... Adolf Hitler.

Pałac w Janowie, fot. J. Pruszyńska

Dwory i pałace

O pejzażu kulturowym dawnych Prus Wschodnich przypominają szlacheckie pałace i dwory. Długo pozostawały zapomniane – po II wojnie światowej przeszły na własność państwa (i PGR-ów), co nie przyniosło im świetności. Od lat 90. znów trafiają w prywatne ręce, a nowi właściciele próbują przywrócić im dawny blask. Odrestaurowane z pietyzmem rezydencje otoczone malowniczymi parkami stają się hotelami lub centrami konferencyjnymi. Od zagłady udało się ocalić m.in. pałace w **Bałoszycach, Janowie, Klonowie, Nakomiadach, Sorkwicach, Łężanach, Drogoszach** czy **Osieci**. Przykładem pięknie odnowionego majątku jest również dawna letnia rezydencja biskupów warmińskich w **Smolajnach**, w której chętnie przebywał niegdyś biskup Ignacy Krasicki. Zupełnie inny styl prezentuje neogotycki pałac we wsi **Karnity** koło Ostródy, wyglądem przypominający zamek.

GRODZISKA PRUSÓW

Najstarsze ślady umocnień na mazurskiej ziemi pochodzą jeszcze z końca pierwszego tysiąclecia naszej ery, kiedy tereny zamieszkiwały plemiona Prusów. Ich grodziska wykorzystywały naturalne walory terenu (budowano je na wzniesieniach o stromych zboczach, w miejscach odkrytych, gdzie łatwo było dostrzec wroga), dodatkowo opasywano je wałami obronnymi i/lub fosami. W miejscach ważnych ze strategicznego punktu widzenia swoje zamki i strażnice wznosili też Krzyżacy. Oni również wykorzystywali naturalne walory obronne terenu, stąd ich warownie powstawały choćby na przesmykach między jeziorami.

Więcej o fortyfikacjach, od grodzisk pruskich do niemieckich kwater dowodzenia, w specjalnej wkładce *Szlak fortyfikacji*.

Mamerki – Kwatera Główna Niemieckich Wojsk Lądowych

To najlepiej zachowany w Polsce kompleks bunkrów z okresu II wojny światowej. Obiekt można zwiedzać samemu (wytyczono szlaki) bądź z przewodnikiem. Więcej na: www.mamerki.com.

KANAŁ MAZURSKI

W Mamerkach zaczyna się Kanał Mazurski – 51-kilometrowy przekop (22 km w granicach Polski), który miał połączyć Wielkie Jeziora Mazurskie z rzeką Łyną (już po stronie obwodu kaliningradzkiego) i Bałtykiem. Budowę rozpoczęto w 1911 roku, ale nigdy jej nie ukończono. W Polsce na kanale znajduje się pięć śluz (Leśniewo Górne, Leśniewo Dolne, Guja, Bajory, Długopole). Najciekawsza jest monumentalna śluza w **Leśniewie Górnym** (z Mamerek 4 km wzdłuż kanału) – potężne żelbetowe ściany z miejscem na nazistowskie godło.

Bunkry w Mamerkach, fot. GEP Chroszcz

Kanał Mazurski, fot. GEP Chroszcz

Inne ciekawe obiekty

W regionie jest jeszcze wiele innych niezwykłych atrakcji. Oto kilka z nich.

Elcka Kolej Wąskotorowa

Jedną z atrakcji Elku jest przejazd „wąskotorówką”. Można nie tylko wyruszyć w niespieszną podróż pociągiem w stylu retro, ale też obejrzeć ekspozycję pamiątek dotyczących dróg żelaznych, w tym również elckiego węzła kolejowego.

Więcej na: www.mosir.elk.com.pl.

Kanał Elbląski

Rejs statkiem po Kanale Elbląskim, podczas którego momentami sunie się po trawie, to niezapomniane przeżycie. Kanał jest unikatowym zabytkiem techniki na skalę światową. Zbudowano go w połowie XIX wieku. Prowadzi przez dwie śluzy i pięć pochylni, które pozwalają pokonać statkom prawie 100-metrową różnicę poziomów na odcinku długości 10 km.

Więcej na: www.zegluga.com.pl.

Piramida w Rapie

Niezwykły grobowiec wzniesiono w 1812 roku. Właściciele majątku wzorowali go na piramidach egipskich – miał stworzyć warunki potrzebne do mumifikacji ciał.

Mosty w Stańczykach

Mosty są jednymi z najwyższych w Polsce – pięcioprzęsłowe konstrukcje łączące zbocza doliny Błędzianki wznoszą się 36 m w górę. Ich architekturę wzorowano na rzymskich akweduktach we francuskim Pont du Gard.

KULTURA I SZTUKA

Muzea i galerie

Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie

☒ ul. Zamkowa 2, ☎ tel.: 89 5279596,
🌐 www.muzeum.olsztyn.pl

Siedzibą muzeum jest XIV-wieczny zamek wybudowany dla administratora dóbr kapituły warmińskiej. W pięknych salach oprócz stałej wystawy kopernikowskiej organizowane są ekspozycje czasowe. Na dziedzińcu zamkowym ustawiono kamienną pruską babę – rzeźbę znaną z Barcianach, pamiątkę po czasach pogańskich Prusów.

Muzeum Przyrody w Olsztynie

☒ ul. Metalowa 8, ☎ tel.: 89 5334780,
🌐 www.muzeum.olsztyn.pl

Zajmuje urokliwy secesyjny pałac z końca XIX wieku. Wystawa stała – *Zwierzęta Warmii i Mazur* – przybliża ponad 250 gatunków zwierząt (od żubra po owady) żyjących na terenie województwa.

Dom „Gazety Olsztyńskiej”

☒ Targ Rybny 1, ☎ tel.: 89 5340119,
🌐 www.muzeum.olsztyn.pl

Muzeum zajmuje zrekonstruowany budynek, w którym w latach 1920–39 mieściły się redakcja i drukarnia

„Gazety Olsztyńskiej”, jedynej na Warmii polskiej gazety (ukazywała się od 1886 roku). Ekspozycja dotyczy nie tylko gazety, ale też znanych osób związanych z miastem oraz życia codziennego na danej warmińskiej wsi.

Galeria Sztuki Współczesnej BWA w Olsztynie

☒ al. Piłsudskiego 38, ☎ tel.: 89 5279466,
🌐 www.bwa.olsztyn.pl

Świetne wystawy współczesnych artystów światowego formatu.

Centrum Sztuki Galeria EL w Elblągu

☒ ul. Kuśnierska 6, ☎ tel.: 55 2325386,
🌐 www.galeria-el.pl

Miejsce z duszą, niepowtarzalne, bo też mieści się w dawnym poddominikańskim kościele NMP. Prace

Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie,
fot. GEP Chroszcz

Planetarium i obserwatorium w Olsztynie

☒ al. Piłsudskiego 38,
☎ tel.: 89 5334951, 🌐 www.planetarium.olsztyn.pl

Otwarte w 1973 roku, w pięćsetną rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika, jest drugim pod względem wielkości planetarium w Polsce. Jego kopuła ma średnicę 15 m. Proponuje kilka seansów dotyczących różnych zjawisk astronomicznych.

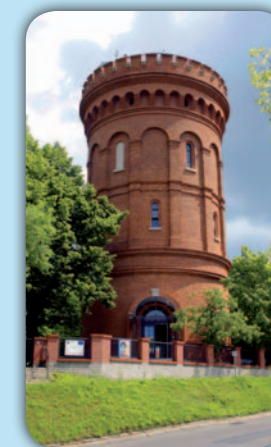
Planetarium, fot. GEP Chroszcz

Obserwatorium

☒ ul. Żołnierska 13,
☎ tel.: 89 5276703, 🌐 www.planetarium.olsztyn.pl

Działa w zaadaptowanej do tego celu wieży ciśnienia, którą postawiono na wzgórzu św. Andrzeja, najwyższym (143 m n.p.m.) wzniesieniu dawnego Olsztyna. Przy bezchmurnym niebie na tarasie obserwatorium prowadzone są pokazy nieba.

Obserwatorium astronomiczne, fot. GEP Chroszcz

współczesnych twórców koegzystują ze starymi płytami nagrobnymi i epitafiami. Odbývają się tu także koncerty jazzowe.

Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu

☒ bulwar Zygmunta Augusta 11, ☎ tel.: 55 2327273, www.muzeum.elblag.pl

Zbiory dotyczące dziejów miasta i znaleziska z osady Truso. Dziedziniec muzeum zdobi gotycka kolumna, jedyna pozostałość po krzyżackim zamku zburzonej przez elblązan w 1454 roku.

Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku

☒ ul. Katedralna 8, ☎ tel.: 55 2440071, www.frombork.art.pl

Mieści się w byłym pałacu biskupim. Prezentuje nie tylko pamiątki po wielkim astronomie, ale też fromborskie i braniewskie witraże oraz zbiory lunet i lunetek. Do muzeum należy też dawny **szpital Świętego Ducha** (☒ ul. Stara 3), w którym zgromadzono wiekowe narzędzia medyczne i aptekarskie – niektóre przypominają sztukę lekarską czasów Mikołaja

Kopernika oraz warmińską rzeźbę i malarstwo z XVII i XVIII wieku. W kaplicy św. Anny można zobaczyć XV-wieczne malowidło ściennie, a na zewnątrz dwa piece łaźiebne, również XV-wieczne. Od strony południowej do szpitala przylega ogród herbarium.

Muzeum Warmińskie w Lidzbarku Warmińskim

☒ pl. Zamkowy 1, ☎ tel.: 89 7672111, www.muzeum.olsztyn.pl

Mieści się w lidzbarskim zamku. Do zwiedzania udostępniono m.in.: piwnice, zbrojownię, apartamenty biskupie, refektarz, kaplicę zamkową, kapitułarz. W pięknych wnętrzach urządzono kilka interesujących wystaw.

Muzeum im. W. Kętrzyńskiego w Kętrzynie

☒ pl. Zamkowy 1, ☎ tel.: 89 7523282, www.muzeum.ketrzyn.pl

Mieści się na zamku. Prezentuje interesującą kolekcję rzeźby gotyckiej, zabytki rzemiosła artystycznego oraz meble z XVII–XIX wieku. Na szczególną uwagę zasługuje zbiór epitafiów i chorągwi pogrzebowych. Muzeum prezentuje też materiały dotyczące patrona miasta i placówki.

Muzeum J. G. Herdera w Morągu

☒ ul. Dąbrowskiego 54, ☎ tel.: 89 7572848, www.muzeum.olsztyn.pl

Zajmuje wspaniały pałac Dohnów. Zobaczyć można eksponaty ilustrujące historię i kulturę regionu, bogaty zbiór malarstwa holenderskiego (XVII i XVIII wiek) oraz przedmioty związane z patronem placówki – wybitnym myślicielem i filozofem Johanem Gotfriedem Herderem (zob. s. 24).

Muzeum w Mrągowie

☒ ul. Ratuszowa 5, ☎ tel.: 89 7412812, www.muzeum.olsztyn.pl

W XIX-wiecznym ratuszu przy rynku znajdują się ekspozycje dotyczące historii miasta i okolicy. Wystawy stałe prezentują eksponaty archeologiczne

i historyczne, zamki państwa krzyżackiego oraz życie i twórczość Ernsta Wiecherta (zob. s. 25), humanisty i pisarza (w budynku zwanym Wartownią Bośniaków).

Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku

☒ ul. Leśna 23, ☎ tel.: 89 5191542, www.muzeumolsztynek.com.pl

To największy skansen w Polsce. Pokazuje obiekty budownictwa ludowego z Warmii, Mazur i Powiśla oraz z Litwy, Barcji i Sambii. Odbývá się w tym miejscu wiele ciekawych imprez, np. Targi Chłopskie (początek maja i października) czy Regionalne Święto Ziół (sierpień).

Muzeum Mazurskie w Owczarni

☒ Owczarnia 1/1, ☎ tel.: 89 7522023, 607982023, www.owczarnia.com

Niezwykle ciekawe muzeum ulokowane w malutkiej wsi malowniczo położonej nad rzeką Guber. Oprócz

mebli, narzędzi i sprzętu gospodarstwa domowego można np. obejrzeć maskę przeciwgazową dla konia z I wojny światowej czy mazurskie kancjonały, czyli śpiewniki drukowane gotykiem.

Największy skansen w Polsce – Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku, fot. D. Zaród

Jednym z ciekawszych obiektów muzealnych jest ten poświęcony Kopernikowi we Fromborku, fot. GEP Chroszcz

CHATA MAZURSKA W SĄDRACH

W jednej ze starych mazurskich chałup w malowniczych Sądrach pod Mragowem powstało prywatne muzeum-skansen. Prezentowane są bogate zbiory dotyczące folkloru okolicznych ziem. Najstarsze eksponaty pochodzą jeszcze z okresu wczesnego średniowiecza.

✉ Sądry 3, ☎ tel.: 89 7423611

Muzeum K. I. Gałczyńskiego w Praniu

☎ tel.: 87 4256248,

🌐 www.lesniczowkapranie.art.pl

Leśniczówka sławna dzięki Gałczyńskiemu, który po raz pierwszy przybył na Mazury w lipcu 1950 roku. Później przyjeżdżał z Warszawy przez kolejne trzy lata. W lipcu i w sierpniu organizowane są poranki poetyckie połączone z recytacją wierszy poety w interpretacji wybitnych aktorów. Wokół muzeum wytyczono ścieżkę przyrodniczą Śladami Gałczyńskiego.

Muzeum Bitwy Grunwaldzkiej w Stębarku

☎ tel.: 89 6472215, 🌐 grunwald.warmia.mazury.pl

Niewielkie muzeum prezentuje wystawę *Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411* oraz średniowieczne uzbrojenie.

Poszczególne fazy bitwy przybliżają też pokazy multimedialne. W niewielkiej sali kinowej można obejrzeć fragment filmu *Krzyżacy*, dotyczący najślawniejszej wiktorii w dziejach polskiego oręża.

Muzeum Kultury Ludowej w Węgorzewie

✉ ul. Portowa 1, ☎ tel.: 87 4275278,

🌐 www.muzeum-wegorzewo.pl

Zgromadzono w nim przedmioty gospodarstwa domowego, stroje, plastykę obrzędową, ceramikę, rzeźbę i malarstwo. Ekspozycje pochodzą z terenów byłych Prus Wschodnich oraz z rodzinnych miejscowości obecnych mieszkańców Węgorzewa, czyli głównie z Kresów Wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. Przy muzeum działa park etnograficzny, z tradycyjnym budownictwem mazurskim.

KUCHNIA REGIONALNA

Województwo warmińsko-mazurskie jako pierwsze w Polsce przystąpiło do Europejskiej Sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne. Oznacza to, że promuje regionalne produkty spożywcze i lokalne potrawy. Wybrane gospodarstwa, producenci, zakłady przetwórstwa żywności i restauracje, które podkreślają swoje powiązania z regionem i spełniają określone kryteria, otrzymują specjalny certyfikat i logo **Dziedzictwo kulinarne Warmia, Mazury, Powiśle**. Znak gwarantuje, że proponowane produkty lub potrawy pochodzą z regionu i zostały przygotowane zgodnie z lokalną recepturą.

Kuchnia Warmiaków i Mazurów jest podobna, wyrasta bowiem z połączenia tych samych tradycji: niemieckiej i polskiej. Schedą po Prusakach jest obfitość mięsa i ziemniaków. Te ostatnie jada się pod każdą postacią – popularne są kluski przesmażane

Wnętrze muzeum Gałczyńskiego w Praniu, fot. GEP Chroszcz

W muzeum w Węgorzewie można podziwiać wiele wspaniałych dzieł sztuki ludowej, fot. GEP Chroszcz

Karp, fot. M. Zaręba

Muzeum Kultury Ludowej w Węgorzewie, fot. GEP Chroszcz

REGIONALNE SPECJAŁY

Schab po mazursku, czyli schab w sosie z powideł śliwkowych.

Dzyndzałki, czyli pierożki z farszem mięsno-cebulowym kraszone śmietaną i skrzeczkami (skwarkami).

Babka ziemniaczana nadziewana mięsem.

Fraszynki, czyli kotleczki z ziemniaków nadziewane ostro przyprawionym mięsem.

Wędzone trocie i węgorze, a także sielawy w różnych kulinarnych odsłonach.

na wędzonej słoninie i smażone placki (podawane także z cukrem na deser). Polskim spadkiem są liczne zupy w menu oraz suto używanie śmietany i ziół (zwłaszcza majeranku, kminku i koperku).

Tradycyjnych potraw Warmii, Mazur i Powiśla można spróbować na kulinarnych festiwalach i imprezach. W regionie organizuje się ich bardzo dużo, od święta chleba w Elblągu przez festiwal kartaczy w Gołdapi czy ryby w Iławie, po dzień placków ziemniaczanych w Ostróźnie i święto kartofla w Szczycie. Więcej na: www.produktregionalny.warmia.mazury.pl.

Taki chleb można kupić podczas święta chleba w Elblągu, fot. M. Zaręba

Placki ziemniaczane, fot. iStockphoto.com

JAK ZWIEDZAĆ WARMIĘ I MAZURY?

DOJAZD I KOMUNIKACJA W REGIONIE

Najdogodniej dojechać na Warmię i Mazury własnym samochodem. Region przecina kilka dróg krajowych. Szczególne znaczenie mają tu drogi nr 7 (Gdańsk – Olsztyn – Nidzica – Warszawa – Chyżne), nr 16 (Iława – Olsztyn – Augustów) oraz nr 51 (Olsztyn – Olsztyn – Bezledy). Dobre połączenia między największymi miastami regionu zapewniają linie kolejowe oraz autobusowe. Jedyny w województwie port morski znajduje się w Elblągu nad Zalewem Wiślanym.

Na Mierzę Wiślaną kursują statki pasażerskie z przystani we Fromborku i Tolkmicku.

NA GRANICY Z UNIĄ EUROPEJSKĄ

Województwo sąsiaduje z obwodem kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej. Ponad 200-kilometrowy odcinek stanowi granicę Unii Europejskiej. W miejscowościach Bezledy, Gronowo, Grzechotki i Gołdap działają cztery przejścia drogowe, jedno pasażerskie oraz przejście kolejowe.

Do Krainy Tysiąca Jezior można będzie dotrzeć samolotem. W Szymanach pod Szczytnem znajduje się Międzynarodowy Port Lotniczy „Mazury”, który przygotowany jest do obsługi małego ruchu lotniczego i przewozów czarterowych. W województwie funkcjonuje również kilka innych lokalizacji, które mogą być przeznaczone dla mniejszej komunikacji lotniczej. Chodzi o lotniska na olsztyńskich Dajtkach, w Elblągu i Kętrzynie Wilamowie oraz lądowiska w Gryżlinach, Babiętach, Kikicach i Mazury Residence koło Giżycka.

SZLAKI REGIONU

Teren Warmii i Mazur przecina ogromna liczba szlaków. Są wśród nich zarówno trasy samochodowe czy wodne, jak i piesze czy rowerowe. Poniżej prezentujemy zaledwie mały wycinek z długiej listy atrakcyjnych dróg i traktów

Więcej na: szlaki.mazury.pl

Szlaki tematyczne

Szlaki tematyczne są często ponadregionalne, a ich pokonanie w całości wymaga kilku dni. Nic nie stoi jednak na przeszkodzie, by włączyć się do takiej trasy w dowolnym miejscu.

Szlak Kopernikowski

232 km

Zgodnie z nazwą trasa wiedzie przez miejscowości, w których żył i pracował Mikołaj Kopernik, najsłynniejszy polski astronom. Ułatwia zwiedzenie środkowej i północno-zachodniej części województwa. Zaczyna się w Olsztynie, następnie prowadzi przez wiekowe, bogate w zabytki warmińskie miasta: Dobrze Miasto, Lidzbark Warmiński, Ornętę, Pieniężno, Braniewo i Frombork. Zahacza też o kilka malowniczych wsi. Później wiedzie przez Tolkmicko do Elbląga. Trasa oznakowana specjalnymi tablicami – znakami drogowymi z wizerunkiem astrolabium.

Istnieje też ponadregionalny **pieszy Szlak Kopernikowski**. Ma kolor czerwony. Zaczyna się w Olsztynie, a kończy w Toruniu. Odcinek prowadzący Warmię (237 km) jest niezwykle atrakcyjny krajobrazowo i przyrodniczo.

Więcej o życiu astronoma i związanych z nim miejscach w folderze *Warmia Mikołaja Kopernika*.

Nocny widok na katedrę fromborską, fot. GEP Chroszcz

Bazylika kolegiacka Najświętszego Zbawiciela w Dobrym Mieście, fot. GEP Chroszcz

Jezioro Talskie, fot. W. Wójcik

Szlak Zamków Gotyckich

642 km

Prowadzi przez tereny Warmii, Mazur, Powiśla i Kaszub, pozwalając zobaczyć 12 gotyckich zamków. Są wśród nich zarówno zamki biskupie, kapitulne, jak i krzyżackie. W województwie warmińsko-mazurskim na szlaku znalazły się zamki w Nidzicy, Olsztynie, Lidzbarku Warmińskim, Ostródzie, Kętrzynie, Rynie i Reszlu. Trasa oznakowana specjalnymi tablicami – znakami drogowymi z wizerunkiem tarczy.

Więcej o gotyckich zamkach – zob. s. 26–29.

Szlak Fortyfikacji Mazurskich

438 km

Niezwykłe zróżnicowany szlak, który pozwala poznać założenia staropruskich grodzisk, średniowieczne zamki, obronne świątynie Beżławek i Kętrzyna, XIX-wieczną twierdzę Boyen, XX-wieczne fortyfikacje polowe oraz hitlerowskie kwatery dowodzenia m.in. w Gierłozu, Mamerkach i Pozezdrzu. Na trasie znalazły się także wiadukty kolejowe w okolicy Kruklanek i w Stańczykach. Szlak oznakowany specjalnymi tablicami – znakami drogowymi z wizerunkiem schronu.

Więcej o trasie i jej obiektach w folderze *Szlak fortyfikacji*.

Szlak Kanału Elbląskiego

280 km

Trasa wiedzie wzdłuż Kanału Elbląskiego – unikatowego obiektu, osiągnięcia XIX-wiecznej inżynierii wodnej. Pozwala zobaczyć niemal wszystkie ciekawe miejsca znajdujące się w okolicy tego popularnego szlaku wodnego – nie tylko system jedy-

nym w swoim rodzaju pochylni, ale też liczne zabytki. Szlak prowadzi m.in. przez Ostródę, Miłomłyn, Morąg, Małdyty, Pasłęk, Elbląg, Zalewo, Susz, Szymbark i Iławę. Jest oznakowany specjalnymi tablicami – znakami drogowymi z wizerunkiem koła wodnego.

Szlak Pętli Grunwaldzkiej

263 km

Jedna z największych bitew w średniowiecznej Europie, zakończona zwycięstwem wojsk polskich i litewsko-ruskich nad zakonem krzyżackim, rozegrała się 15 lipca 1410 roku pod Grunwaldem. Szlak ułatwia dotarcie do ciekawych miejsc położonych w okolicy pól, na których doszło do walki. Trasa wiedzie m.in. przez Ostródę, Lubawę, Lidzbark, Działdowo, Nidzicę i Grunwald. Jest oznakowana specjalnymi tablicami – znakami drogowymi z wizerunkiem dwóch mieczy.

Więcej o trasie i jej obiektach w folderze *Wokół Grunwaldu*.

Szlak Kanału Elbląskiego – pochylnia Buczyńiec, fot. J. Pruszyńska

Pomnik poświęcony bitwie grunwaldzkiej, fot. J. Pruszyńska

Wieża Bismarcka w Ostródzie, fot. J. Pruszyńska

Szlaki Napoleońskie

40 km

Na Warmii i Mazurach wyznaczono kilka szlaków związanych z pobytem na tych terenach Napoleona i jego armii. Trasą przemarszu wojsk napoleońskich na Warmii podczas wojny z Rosją i Prusami w lutym 1807 roku prowadzi **szlak niebieski** w okolicach Olsztyna i Dobrego Miasta. W każdej miejscowości, przez którą wiedzie szlak, umieszczono tablice przybliżające kolejne posunięcia wrogich sobie armii.

Droga Świętego Jakuba

323 km

Droga Świętego Jakuba, czyli Camino de Santiago, jest jednym z najsłynniejszych szlaków pielgrzymkowych w Europie. Trakt prowadzi m.in. przez Polskę, Niemcy i Francję aż do Santiago de Compostela w zachodniej Hiszpanii, gdzie, według legendy, znajduje się grób jednego z 12 apostołów – św. Jakuba Starszego. Szlak wiedzie z Bakalarzewa (województwo podlaskie) przez Olsztyn do Lipowca koło Nowego Miasta Lubawskiego. Droga wiedzie nie tylko przez znane miejsca kultu – m.in. sanktuarium maryjne w Gietrzwałdzie, ale też rejony atrakcyjne z przyrodniczego punktu widzenia. Szlak znakowany żółtą muszlą na niebieskim tle.

BITWA POD JONKOWEM

Na początku lutego 1807 roku na polach pod Jonkowem, obecnie nazywanych ruskim szańcem, naprzeciw siebie stanęli Francuzi i Rosjanie. Napoleon, który dowodził potyczką z pewnej odległości, odniósł zwycięstwo. Od kilku lat w Jonkowie odbywa się w marcu inscenizacja tego starcia, ciesząca się coraz większą popularnością.

Aleja Napoleona w Szymbarku, fot. J. Pruszyńska

Sanktuarium w Gietrzwałdzie, fot. GEP Chroszcz

Trasa zaczyna się w miejscowości Barkweda, wiedzie m.in. przez Jonkowo, a kończy w Konradowie.

Szlak Napoleoński wyznaczono także na Pojezierzu Iławskim. Oznakowany kolorem zielonym, prowadzi przez miejsca historycznie związane z pobytem w tym regionie wielkiego Francuza. W Szymbarku, Napoleon lubił przechadzać się malowniczą aleją, natomiast w Kamieńcu romansował z Marią Walewską.

Szlak Gotyku Ceglanego

[trasa europejska]

Prowadzi przez siedem krajów, od Szwecji przez Danię, Niemcy, Polskę, Litwę po Łotwę i Estonię. Na trasie znalazły się miasta niegdyś związane z Hanżą, w których zachowały się wspaniałe gotyckie kościoły, klasztory, bramy, baszty, ratusze. W Polsce na Szlaku Gotyku Ceglanego jest 12 miast, w tym Olsztyn. W stolicy województwa warmińsko-mazurskiego można podziwiać wybitne dzieła gotyckiej architektury – zamek kapituły warmińskiej, katedrę św. Jakuba, Wysoką Bramę i Stary Ratusz.

GOTYK CEGLANY

Był charakterystyczny dla Europy Północnej (miast związanych z Hanżą) – terenów, gdzie brakowało skalnych zasobów naturalnych. Masywne mury budowli miały zazwyczaj nieliczne otwory, a wgłębione płaszczyzny blend pokrywano białym tynkiem. Tworzono niezwykle ozdobne szczyty budowli dzięki wyszukany geometrycznym układom cegieł. Stosowano także ozdobne motywy dekoracyjne – maswerki, okna rozetowe, sterczyny, głowice, a portale bogato profilowano.

Zamek w Olsztynie znajduje się na trasie europejskiego szlaku Gotyku Ceglanego, fot. GEP Chroszcz

Wysoka Brama w Olsztynie, fot. GEP Chroszcz

Szlaki rowerowe

Warmia i Mazury sprzyjają rowerowym wyprawom. Leśne dukty, polne trakty i spokojne lokalne drogi są wręcz wymarzone dla miłośników dwóch kółek. Doskonale wiedzą o tym gminy, które niemal co roku wyznaczają nowe trasy rowerowe. Lokalne szlaki nie są zbyt długie (20–50 km) i mają zazwyczaj formę pętli.

Wśród regionalnych krótkich szlaków rowerowych każdy znajdzie coś dla siebie. Ale pomyślano także o tych, którzy chcą wyruszyć na kilkudniową wyprawę, w ten sposób poznając warmińsko-mazurską krainę. Umożliwiają to dwie trasy długodystansowe.

Międzynarodowy szlak R1

w Polsce 675 km, w woj. warmińsko-mazurskim 86 km

Łączy francuskie Calais z rosyjskim Petersburgiem. Trasa w granicach Polski wiedzie od Kostrzyna nad

Odrą do granicy z obwodem kaliningradzkim w Gronowie. W województwie warmińsko-mazurskim prowadzi pięknymi, jeszcze dość dzikimi terenami Żuław Wiślanych, Wysoczyzny Elbląskiej i Niziny

Warmińskiej. Z większych miast można odwiedzić Elbląg, Frombork i Braniewo, gdzie warto zobaczyć wiele bezcennych zabytków.

Transgraniczny szlak R64

całość 187 km, w woj. warmińsko-mazurskim 95 km

Prowadzi wokół Zalewu Wiślanego, z Piasków (Mierzeja Wiślana, województwo pomorskie) do Braniewa (województwo warmińsko-mazurskie). Wiedzie spokojnymi drogami asfaltowymi i jest niezwykle urozmaicony krajobrazowo – sosnowe lasy Mierzei ustępują miejsca polom uprawnym i polderom Żuław, te zaś jarom i wąwozom Wysoczyzny Elbląskiej. Po drodze mija się wiele urokliwych i ciekawych miejscowości, m.in. Elbląg, Kadyny, Tolkmicko i Frombork. W przyszłości ma zostać wyznakowany także na terenie Rosji, tak, aby miał formę pętli.

Więcej o trasach rowerowych w folderze *Warmia i Mazury rowerem*.

Rowerzystka na szlaku, fot. iStockphoto.com

Ścieżki w Wilamowie koło Kętrzyna, fot. GEP Chroszcz

Zwiedzanie Warmii i Mazur jest i przyjemne, i proste dzięki ciekawym trasom, fot. GEP Chroszcz, fot. M. Zaręba

Szlaki wodne

Warmia i Mazury to mekka wodniaków. Latem na najbardziej uczęszczanych szlakach żeglarskich aż roi się od jachtów i żaglówek. Prawie w każdej miejscowości nad jeziorem działa przystań, a w niektórych można wypożyczyć sprzęt. Popularne jest również kajakarstwo. Niewielki kajak daje ogromne możliwości – można na nim wyruszyć na kilkugodzinną wycieczkę po okolicy lub na kilkudniowy spływ.

SIEĆ EKOMARIN

Ciągle zwiększająca się liczba turystów na Warmii i Mazurach – w sezonie po Krainie Wielkich Jezior Mazurskich pływa blisko 10 tysięcy jachtów i żaglówek – zmusza do coraz większego dbania o środowisko. Stąd idea ekomarin. Ekologiczne przystanie – ma ich powstać w najbliższym czasie 12 – będą podłączone do sieci kanalizacji sanitarnej, wyposażone w instalacje do odbioru nieczystości z jachtów i do segregacji odpadów.

Ekomariny działają już w Mikołajkach, Giżycku i Wilkasach oraz w Mrągowie nad jeziorem Czos. Wkrótce dołączą do nich przystanie w Kamieniu i Piaskach nad jeziorem Beldany, w Węgorzewie, Rynie i Pisz, w Zalewie nad jeziorem Ewinki oraz w Siemianach i Iławie nad Jeziorem.

Centrami wodniackimi Krainy Wielkich Jezior Mazurskich są Giżycko, Mikołajki, Pisz, Ryn, Ruciane-Nida, Węgorzewo i Sztynort. Bez trudu można wypożyczyć jacht czy kajak, a większość firm zapewnia odbiór sprzętu w wybranym przez klienta miejscu. Dużymi ośrodkami sportów wodnych są też Iława, Ostróda i Elk.

Szlak Wielkich Jezior Mazurskich

całość 132 km

Kraina Wielkich Jezior Mazurskich to eldorado żeglarzy. Można tu przeżyć niezapomniane chwile, bo też trudno znaleźć drugi tak doskonały region żeglarski w Europie. Przez północną część krainy wiedzie popularna trasa **Giżycko – Węgorzewo**. Swój początek bierze nad jeziorem Niegocin lub Kisajno. Najkrótszą trasą do pokonania jest zaledwie 25 km, ale z wariantami zahaczającymi o inne malownicze akweny (np. jeziora Dobskie i Świącayty) oraz postojami w kilku ciekawych miejscach (np. Mamerkach, zob. s. 38) szlak można wydłużyć do 80 km.

Dla amatorów sportów wodnych Mazury to raj pod względem różnorodności atrakcji, fot. GEP Chroszcz

Krutynia, fot. GEP Chroszcz

Mazury pod żaglami, fot. GEP Chroszcz

W GRODZIE GALINDÓW

U ujścia Krutyni do jeziora Beldany, w Iznocie, działa Galindia – Mazurski Eden. To niezwykle projekt przybliżający kulturę Galindów. Plemię zamieszkiwało te tereny od V w. p.n.e. do XIII wieku n.e. Działa tu hotel, karczma i przystań żeglarska. Przy okazji można zwiedzić tajemnicze podziemne lochy i pieczary, obejrzeć rzeźby bóstw i poznać galindzkie zwyczaje i wierzenia.

Więcej na: www.galindia.com.pl

Z Giżycka można też wyruszyć na południe, by zwiedzić środkową część Krainy Wielkich Jezior Mazurskich. Szlak **Giżycko – Mikołajki** ma 37 km. Zaczyna się na jeziorze Niegocin, a następnie kilkoma akwenami (m.in. jeziorami Boczne, Jagodne, Tałty) połączonymi kanałami dociera się do letniej stolicy polskich wodniaków – Mikołajek. Stąd można wyruszyć jeszcze dalej na południe – ciągiem jezior rynnowych (Mikołajskie, Beldany) do **Rucianego-Nidy** (19 km) albo odbić na Mazurskie Morze, czyli jezioro Śniardwy, i dalej do **Pisza** (25 km).

Dokładne opisy szlaków wodnych w Krainie Wielkich Jezior Mazurskich w folderze *Szlak Wielkich Jezior Mazurskich*.

Szlak Krutyni

96km

To najpopularniejszy szlak kajakowy na Mazurach i jeden z najpiękniejszych w Europie. Prowadzi przez kilkanaście jezior połączonych krótkimi rzekami (strugami), które objęto wspólną nazwą Krutynia. Niezwykle ciekawa i zróżnicowana trasa prowadzi przez Puszcze Piską, a od Jeziora Mokrego także Mazurskim Parkiem Krajobrazowym. Rzeka płynie wśród nieskażonej i dzikiej przyrody, zahaczając o wsie z ciekawą architekturą. Spływy z reguły rozpoczynają się w Sorkwicach,

WIEŚ KRUTYŃ

Niewielkie drewniane chaty, niektóre zdobione gankiem i okiennicami, mały rynek i rozbuchana zielen – oto Krutynia. W dawnej stodole z końca XIX wieku mieści się Muzeum Przyrodnicze Mazurskiego Parku Krajobrazowego. Ale większość turystów odwiedza wieś, by, jak za dawnych lat, spłynąć po Krutyni łodzią. Sztakerzy drewnianą pryką pchają łodzie krętym korytem rzeki, pozwalając podziwiać jeden z najpiękniejszych jej odcinków.

W 1934 roku wioskę odwiedził Melchior Wańkowicz, który wraz z córką spędzał w Prusach Wschodnich wakacje, opisane później w słynnej książce *Na tropach Smętki*.

Spływ kajakowy Krutynią,
fot. GEP Chroszcz

Ruciane-Nida,
fot. GEP Chroszcz

Jezioro Niegocin,
fot. GEP Chroszcz

a kończą w Rucianem-Nidzie. Za najpiękniejszą część szlaku uważa się odcinek od Jeziora Krutyńskiego do Ukty. Szlak nie jest trudny, a na jego przepłynięcie

Szlak Łyny

 204 km

Ten niezwykle interesujący szlak jest uznawany za najpiękniejszy na Warmii. Z kajaka można podziwiać zarówno wspaniałe krajobrazy, jak i zabytkową architekturę mijanych miast i miasteczek (m.in. Olsztyn, Dobrze Miasto, Smolajny, Lidzbark Warmiński). Trasa spływu jest długa, ale niezwykle ciekawa i urozmaicona. Górny odcinek rzeki to wspaniałe lasy i jeziora oraz dwa malownicze przełomy: między jeziorem Ustrzych a wsią Ruś (na tym odcinku Łyna przybiera charakter rzeki górskiej) oraz na terenie lasu miejskiego w Olsztynie. Na przepłynięcie rezerwatu ścisłego Lasu Warmińskiego konieczna jest zgoda wojewódzkiego konserwatora przyrody w Olsztynie (jej uzyskanie nie jest trudne). Łyna jest dość łatwym szlakiem, z wyjątkiem

wspomnianego krótkiego odcinka przez rezerwat, na którym można się natknąć na liczne powalone drzewa, konary i wystające z dna kamienie. Na pokonanie całej trasy warto przeznaczyć dwa tygodnie.

Więcej szlaków turystycznych Warmii i Mazur: www.szlaki.mazury.pl.

Szlak Drwęcý

 178 km

To jedyny szlak wodny prowadzący w całości rezerwatem przyrody, bo też całą Drwęcę objęto ochroną. Trasa jest łatwa, bez przeszkód, z kilkoma przenoskami, przyrodniczo urozmaicona. Szlak można modyfikować, odbijając na Kanał Elbląski czy okoliczne jeziora. Zwykle spływ Drwęcą zaczyna się w okolicy Ostródy, dalej wiedzie przez Nowe Miasto Lubawskie, by za nim opuścić województwo warmińsko-mazurskie. Szlak kończy się w Toruniu (województwo kujawsko-pomorskie). Na pokonanie całej trasy warto przeznaczyć co najmniej 10 dni.

 Malowniczy szlak
Krutyni,
fot. D. Zaród
fot. GEP Chroszcz

Brama Kurzętnicka
w Nowym Mieście
Lubawskim,
fot. GEP Chroszcz

Na szlaku kajakowym,
fot. GEP Chroszcz

Nowy Cud Polski

Polska edycja magazynu *National Geographic*, wzorem międzynarodowego konkursu Nowych Siedmiu Cudów Natury (zob. s. 10), ogłosiła plebiscyt na Siedem Nowych Cudów Polski. Wśród najpiękniejszych i najciekawszych miejsc w Polsce znalazł się Kanał Elbląski.

Kanał Elbląski

 83 km, z odgałęzieniami 152 km

Zabytek techniki, obiekt unikatowy na skalę światową (postuluje się wpisanie go na Listę Światowego Dziedzictwa Przyrodniczego i Kulturalnego), jest najdłuższym kanałem żeglownym w Polsce. Łączy jezioro Drużno z Jeziorom Drwęckim, czyli okolice Elbląga z Ostródą. Trasę można jeszcze wydłużyć: rzeką Elbląg wydostać się na Zalew Wiślany albo Pętlą Żuław dotrzeć do Wisły i Bałtyku (zob. dalej), czy z Ostródy popłynąć Kanałem Ostródzkim do Starych Jabłonek. Odbijając natomiast w Miłomłynie na Kanał Iławski, dotrze się do Iławy.

Rejs Kanałem Elbląskim należy do największych atrakcji regionu. Można popłynąć statkiem lub podziwiać jego krajobraz indywidualnie – z jachtu czy kaja-

ka. Żegluga Ostródzko-Elbląska, która prowadzi rejsy po Kanał, proponuje kilka wariantów trasy, wycieczkę można rozpocząć w Ostródzie, Elblągu lub innej miejscowości na szlaku (więcej na: www.zegluga.com.pl). Najbardziej widowiskowy odcinek, na którym statki pokonują system pochylni, znajduje się między Elblągiem a Małdytami.

Pętla Żuław

 całość 403 km

Wiedzie rzekami (m.in. Wisłą, Szekarpawą, Nogatem i rzeką Elbląg), Zalewem Wiślanym i Kanałem Jagiellońskim. To doskonała trasa dla zapalonych wodniaków. Możliwych jest jej kilka wariantów. Do województwa warmińsko-mazurskiego należy tylko niewielki odcinek pętli, ale niezwykle malowniczy. Nad Zalewem Wiślanym warto odwiedzić m.in. arcydzieło Frombork, następnie zatrzymać się na chwilę w nastrojowym Elblągu i pożeglować Kanałem Jagiellońskim, jednym z najstarszych w Polsce (wybudowany w 1483 roku), przez Nogat do Wisły.

ATRAKCJE ZIMOWE

Warmia i Mazury należą do najzimniejszych regionów w Polsce, a to zapewnia nie tylko długą i mroźną, ale również śnieżną zimę. Wzgórza Dylewskie i Szeskie od lat cieszą się uznaniem lokalnych miłośników białego szaleństwa. Oprócz **nart zjazdowych** coraz więcej zwolenników mają **narty śladowe i biegowe** – potwierdza to organizowany corocznie w Parku Krajobrazowym Wzgórz Dylewskich rekreacyjny Bieg Sasinów. Na zimowy wypoczynek z nartami biegowymi zaprasza też sporo gospodarstw agroturystycznych.

Drugą młodość przeżywa żeglarstwo lodowe. **Bojery** można wypożyczyć m.in. w Mikołajkach i Giżycku, pojawiły się też firmy organizujące zimowe kursy dla tych, którzy chcieliby spróbować lodowych ślizgów. Z roku na rok powiększa się również grono adeptów **nurkowania pod lodem**. Dla chętnych

DZIKIE MAZURY

Północno-wschodnia część Mazur – Wzgórza Szeskie oraz okolice puszczy Rominckiej i Boreckiej – to najbardziej dziki, jeszcze nieodkryty przez tłumy, zakątek regionu. Niezwykle cenny z przyrodniczego punktu widzenia, zachwyca również pod względem krajobrazowym i kulturowym. Mazury Garbate, bo tak często zwie się ten niezwykle teren, warto odwiedzić zimą. Oprócz wyciągów narciarskich na Piękną Górę można poszaleć wówczas na nartach śladowych oraz przejechać się psimi zaprzęgami. Na zimowy wypoczynek zaprasza tu coraz więcej doskonale prowadzonych gospodarstw agroturystycznych z bogatą całoroczną ofertą.

organizowane są specjalne szkolenia. Ostatnio popularne stają się **zimowe spływy kajakowe**. Rzeki Warmii i Mazur rzadko bywają skute lodem przez dłuższy czas. Wiele z nich jest na tyle łatwych technicznie, że nawet niedoświadczony kajakarz nie ryzykuje wywrotki. A trzeba przyznać, że w zimowej szacie rzeki prezentują się wyjątkowo pięknie.

Więcej o zimowych atrakcjach regionu w folderze *Warmia i Mazury na zimę*.

Stoki i wyciągi narciarskie

Konikowo koło Gołdapi – Piękna Góra

Największy ośrodek sportów zimowych w województwie warmińsko-mazurskim. Stacja obsługuje pięć wyciągów narciarskich: krzesełkowy, dwa orczykowe i dwa niskiego prowadzenia. W sumie jest tu ponad 2 tysiące metrów tras narciarskich o różnej skali trudności. Stoki są oświetlone. Atrakcją jest tor saneczkowy, jeden z najnowocześniejszych w Europie. Wypożyczalnia sprzętu narciarskiego. Zajazd serwujący doskonałe kartacze, co potwierdza stosowny certyfikat.

Mrągowo – Góra Czterech Wiatrów

Ośrodek znajduje się na Półwyspie Czterech Wiatrów na jeziorze Czos. Funkcjonują tu dwa wyciągi orczykowe obsługujące pięć tras zjazdowych o różnym stopniu trudności. Jest też tor saneczkowy i snowpark. Stoki oświetlone. Wypożyczalnia sprzętu narciarskiego. Restauracja.

Więcej na: www.gora4w.com.pl.

Wiktor Maculewicz
– młody adept zimowego
kajakarstwa,
fot. www.kajaki.olsztyn.pl

 Pochylnia Jelenie na Kanał Elbląskim, fot. J. Pruszyńska

Wyciągi narciarskie funkcjonują też na **Górze Czubatka w Wygodzie** koło Lubawy (w Parku Krajobrazowym Wzgórz Dylewskich) i na **Górze Chrobrego w Elblągu**.

KOMFORTOWY WYPOCZYNEK

Na Warmię i Mazury nie przyjeżdża się tylko na wakacje, lecz również by odzyskać zdrowie i urodę. Sprzyja temu nieskażona przyroda i niezwykle bogata oferta **ośrodków spa & wellness**. W znanych miejscowościach letniskowych działają ekskluzywne hotele z basenami i całą gamą zabiegów relaksujących, a z dala od hałaśliwych tłumów, często w leśnych ostępach, można pozbyć się stresu w luksusowych ośrodkach spa. Komfortowy i jedyny w swoim rodzaju pobyt proponują **hotele zlokalizowane w gotyckich zamkach**. W ekskluzywne hotele zamieniane są też **dawne pruskie pałace i rezydencje**.

Doskonały wypoczynek, choć w zupełnie innym stylu, zapewniają zadbane stare gospodarstwa. Przekształcone z pietyzmem w **pensjonaty** czy **obiekty agroturystyczne** proponują domową atmosferę i nawiązanie do tradycji, zwłaszcza w kuchni. Coraz częściej właściciele takich gospodarstw zapewniają zwiedzanie zabytków czy lokalnych muzeów albo wycieczki po okolicy.

Zarówno ośrodki spa, centra konferencyjne, hotele, jak i większe gospodarstwa agroturystyczne łatwo znaleźć w Internecie. Poszukując kwatery, warto zajrzeć na portale promujące region oraz strony lokalnych organizacji turystycznych, poszczególnych gmin czy miejscowości (zob. s. 72).

Jedynym miastem Warmii i Mazur, które ma oficjalny status uzdrowiska, jest **Gołdap**. Leczy się tu schorzenia narządów ruchu oraz choroby układu oddechowego i nerwowego, korzystając z właściwości błot borowinowych i czystego powietrza.

Okrągłe koło Orzysza – Morenowa Stacja Narciarska

Ośrodek znajduje się nad jeziorem Skomack Mały. Są tu trzy wyciągi orczykowe i cztery trasy. Stoki oświetlone. Wypożyczalnia i serwis sprzętu narciarskiego. Pensjonat. Restauracja.

Więcej na: skimazury.pl.

Ruś koło Olsztyna – Kartasiówka

W ośrodku funkcjonują trzy wyciągi orczykowe obsługujące trzy trasy zjazdowe. Stok oświetlany. Wypożyczalnia sprzętu. Bar.

Więcej na: www.kartasiowka.pl.

GOLF W REGIONIE

Mazury Golf & Country Club w Naterkach – 18-dołkowe pole klasy mistrzowskiej niedaleko Olsztyna; obiekt dostosowany zarówno do umiejętności graczy zaawansowanych, jak i początkujących; na tych ostatnich czekają m.in. specjalne stanowiska treningowe oraz doświadczona kadra (więcej na: www.mazurygolf.pl).

Sand Valley w Pasłęku – 18-dołkowe pole; obiekt dostosowany zarówno do umiejętności graczy zaawansowanych, jak i początkujących; dla tych ostatnich specjalne zajęcia w Akademii Golfa (więcej na: www.sandvalley.pl).

CO SIĘ DZIEJE?

MUZYKA

Blues

Olsztyn – Olsztyńskie Noce Bluesowe (VII)

Jeden z najstarszych festiwali bluesowych w Polsce – pierwsza edycja odbyła się w 1984 roku – cieszy się ogromnym powodzeniem. Prawdziwe święto fanów tej odmiany muzyki. Koncerty odbywają się w amfiteatrze pod olsztyńskim zamkiem, a ostatnio także na scenie ustawionej nad jeziorem Ukiel nad Zatoką Miłą. Co roku w programie występy zarówno polskich, jak i światowych gwiazd bluesa.

Więcej na: www.blues.olsztyn.pl.

Country

Mrągowo – Piknik Country (VII)

Międzynarodowy festiwal muzyki country, jeden z największych w Europie, odbywa się w Mrągowie od 1983 roku. Występują na nim zarówno polskie, jak i zagraniczne gwiazdy. Podczas kilkudniowej imprezy Mrągowo zmienia się nie do poznania. Do amfiteatru, gdzie odbywają się główne koncerty, ciągnie rozbawiony tłum w westernowych strojach, a na ulicach królują muzyka, taniec oraz motocykle. W mieście odbywa się mnóstwo imprez towarzyszących.

Więcej na: www.ip.festiwalpiknikcountry.pl.

Hip-hop

Giżycko – Mazury Hip-Hop Festiwal (VIII)

Najstarszy festiwal hip-hopowy w Polsce – pierwsza edycja miała miejsce w 2002 roku – odbywa się na terenie pruskiej twierdzy Boyen. Wyjątkowa atmosfera miejsca i znani wykonawcy gwarantują dobrą zabawę.

Więcej na: www.mazuryhiphopfestiwal.pl.

Jazz

Ława – Old Jazz Meeting „Złota Tarka” (VIII)

Międzynarodowy festiwal jazzu tradycyjnego odbywa się w Ławie od 1994 roku, ale sam konkurs ma znacznie dłuższą tradycję – po raz pierwszy nagrodę Złota Tarka wręczono w 1965 roku podczas festiwalu Jazz nad Odrą we Wrocławiu. Konkursowy przegląd zespołów oraz występy zaproszonych gwiazd odbywają się w Amfiteatrze im. Louisa Armstronga. Dla miłośników jazzu tradycyjnego (choć nie tylko) to prawdziwa uczta. W programie festiwalu także dużo imprez towarzyszących.

Więcej na: www.zlotatarka.pl/.

Elbląg – Lato Jazzowo-Bluesowe (VII)

Cieszący się coraz większą popularnością festiwal odbywa się w niezwykłym miejscu – dawnym poddominikańskim kościele NMP. Mieszczące się tam Centrum Sztuki Galeria EL zaprasza na koncerty znanych jazzmanów oraz artystów łączących jazz z bluesem.

Dobra akustyka, niezapomniany klimat i doskonałe granie, czyli jazzowe święto w Elblągu.

Więcej na: www.galeria-el.pl.

Poezja śpiewana

Olsztyn – Ogólnopolskie Spotkania Zamkowe „Śpiewajmy Poezję” (koniec VI lub początek VII)

Poezja śpiewana rozbrzmiewa na olsztyńskim dziedzińcu zamkowym od 1974 roku. Impreza ma charakter konkursowy, ale towarzyszą jej koncerty znanych artystów, tworzących i wykonujących piosenki z „krainy łagodności”. Gościło tu mnóstwo sław, osób na stałe wpisanych w historię polskiej piosenki, m.in. Ewa Demarczyk, Elżbieta Adamiak, Agnieszka Osiecka, Jacek Kaczmarski czy Grzegorz Turnau. Niezapomniana atmosfera miejsca sprzyja niezapomnianym koncertom. W ramach spotkań koncerty odbywają się też w Szczepnie i w Bartoszycach.

Więcej na: www.spiewajmypoetje.pl.

Reggae

Ostróda – Reggae Festiwal (VIII)

Największe polskie święto związane z reggae. Co roku wywodzący się z Jamajki styl muzyczny przyciąga do Ostródy tłumy. Na terenie jednostki wojskowej, gdzie odbywa się festiwal, od rana do nocy trwa wielka zabawa. Międzynarodowe gwiazdy, polska scena reggae i konkurs młodych zespołów, a do tego wiele pozytywnych emocji.

Więcej na: www.ostrodareggae.com.

Rock

Węgorzewo – Seven Festival Music & More (VII)

Dla fanów muzyki rockowej to pozycja obowiązkowa. Nazwa festiwalu nawiązuje do konkursu na Nowych Siedem Cudów Natury, w którym uczestniczą Mazury. Oprócz kultowych polskich zespołów rockowych

Szymon Zychowicz – Koncert Najsłynniejszych Marzeń – Następne Pokolenie, fot. arch. Biura Ogólnopolskich Spotkań Zamkowych „Śpiewajmy Poezję” (CEiIK Olsztyn)

Koncert jazzowy, fot. M. Tincel

zapraszani są też goście z zagranicy. O znaczeniu imprezy, oprócz poziomu wykonawców, świadczą rzesze przybywających.

Więcej na: www.sevenfestival.pl.

Iława – Iławska Fama Rock (VIII)

Rockowe i heavymetalowe granie z najwyższej półki. Koncerty odbywają się w Amfiteatrze im. Louisa Armstronga. Prawdziwe święto miłośników gitarowych brzmień.

Więcej na: www.famarock.com.

Szanty

Mikołajki – Mikołajki Szanty Festiwal (VII)

Co roku do polskiej stolicy wodniaków przybywają tłumnie miłośnicy piosenek żeglarskich, by posłuchać największych gwiazd sceny szantowej. W programie wspólne śpiewanie i dobra zabawa.

Więcej na: www.wioskazeglarskamikolajki.pl.

Gizycko – Festiwal Piosenki Żeglarskiej i Morskiej (VII)

Największy polski festiwal szantowy odbywa się w gizyckiej twierdzy Boyen. W amfiteatrze rozbrzmiewają, jak piszą organizatorzy: „pieśni pracy, pieśni morza, ballady, rock szanty i szanta szuwa-

rowo-bagienna”. Festiwal przyciąga kilkunastotyśięcną widownię, w programie jest też wiele imprez dodatkowych.

Więcej na: szantywgizycko.pl.

Iława – Jeziorak Szanty (VII)

Współczesne i tradycyjne piosenki żeglarskie. Impreza odbywa się w Amfiteatrze im. Louisa Armstronga. Zabawa nie tylko dla fanów szant.

Więcej na: ickilawa.pl.

Koncerty organowe

Olsztyn – Olsztyńskie Koncerty Organowe (VII–VIII)

Festiwal ma długą tradycję – pierwszy sezon koncertowy odbył się w 1979 roku. Od tego czasu w każde wakacje mury katedry św. Jakuba goszczą wybitnych muzyków z Polski i zagranicy. Koncerty odbywają się w letnie niedziele o 20.00.

Więcej na: www.organfestival.olsztyn.pl.

ORGANY W ŚWIĘTEJ LIPCE

Jedną z największych atrakcji sanktuarium maryjnego w Świętej Lipce (zob. s. 35) są organy – ich barokowy, strojny prospekt zdobią ruchome figurki. Koncertów można wysłuchać m.in. w piątkowe letnie wieczory o 20.00 w ramach Świętolipskich Wieczorów Muzycznych.

Więcej na: www.swlipka.org.pl.

Frombork – Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej (VI–VIII)

Festiwal we Fromborku jest jednym z dwóch najstarszych festiwali w Polsce, odbywa się od 1966 roku. Przyjeżdżają na niego wirtuozi z całego świata. Fromborska katedra ma znakomitą akustykę, a tutejsze organy, o szerokim spektrum brzmieniowym, pozwalają wykonywać bardzo różnorodny repertuar. Koncerty odbywają się w niedziele o 14.00.

Więcej na: www.frombork-festiwal.pl.

Gizycko – Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej (VII–VIII)

W murach kościoła ewangelicko-augsburskiego latem można posłuchać najpiękniejszych utworów na organy. Koncerty odbywają się w niedziele o 19.00.

Więcej na: www.gizycko.pl.

TEATR

Olsztyn – Olsztyńskie Spotkania Teatralne (III)

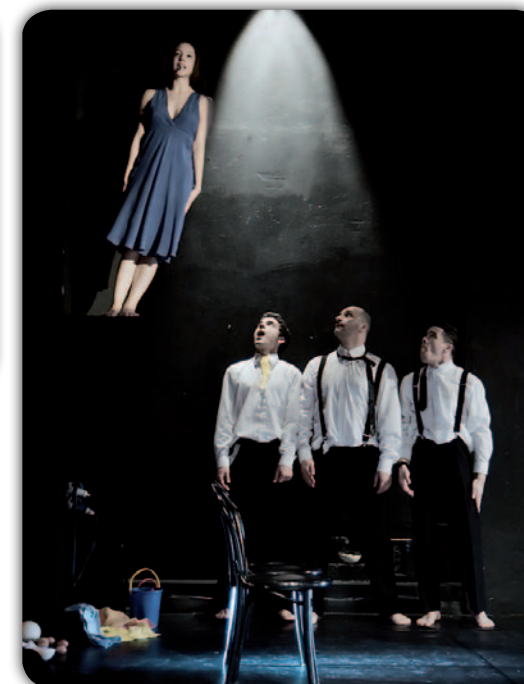
Przedstawienia tradycyjne obok awangardowych, teatr tańca obok pantomimy... – Spotkania to przegląd najciekawszych zjawisk zarówno scen krajowych, jak i zagranicznych. Bogata oferta repertuarowa uwzględnia różnorodność gatunkową i estetyczną przedstawień. Wszystko na scenie Teatru im. Stefana Jaracza.

Więcej na: www.teatr.olsztyn.pl.

Olsztyn – Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Demoludy” (X)

Przedstawienia teatrów z krajów byłego bloku socjalistycznego, stąd nieco ironiczna nazwa „Demoludy”. Dużo śmiechu, groteski i parodii w doskonałych przedstawieniach. Odkrywcze i inspirujące.

Więcej na: demoludy.art.pl.

Koncert organowy we Fromborku, fot. GEP Chroszcz, dzięki uprzejmości Dyrektora Festiwalu pana Jana Brzozęckiego oraz wykonawcy – portugalskiego organisty pana Filipe Verissimo

Teatr Maladype (Węgry), fot. arch. Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego „Demoludy” w Olsztynie

Elbląg – Elbląska Wiosna Teatralna (IV)

Spektakle muzyczne, komediowe, pantomima, monodram, kabaret oraz koncerty – program tak bogaty i różnorodny, że każdy znajdzie coś dla siebie. Impreza ma charakter konfrontacji teatralnych. Zapraszane są zespoły, których przedstawienia zostały uznane w ich miastach i krajach za wydarzenia.

Więcej na: www.teatr.elblag.pl.

INSCENIZACJE HISTORYCZNE

Grunwald – najśłynniejsza wiktoria w dziejach Polski (VII)

Co roku około 15 lipca członkowie europejskich bractw odgrywają na polach grunwaldzkich inscenizację najważniejszej bitwy w historii polskiego oręża. Impreza odbywa się od 1998 roku. Zastępy

Patrząc na przystań w Mikołajkach, nie ma dziwnego, że są one stolicą piosenki szantowej... fot. D. Zaród

SPORT

Siatkówka plażowa

Stare Jabłonki – Puchar Świata w Siatkówce Plażowej (VII)

Znany letni kurort w powiecie ostródzkim od lat gości imprezę o randze międzynarodowej. Do Starych Jabłonek zjeżdżają najlepsze pary siatkówki plażowej na świecie. Puchar Świata przyciąga też tysiące kibiców, a zawodom towarzyszy wspaniała zabawa na boisku głównym w rytmach brazylijskiej samby.

Więcej na: www.worldtour.pl.

Regaty

Imprez tego typu rozgrywa się na Mazurach bardzo dużo. Poniżej wyszczególniono największe.

Giżycko – jezioro Niegocin

- Giżyckie Żeglarskie Regaty „Rząd – Samorząd” (VII)
- Boatshow Cup (VII)
- Ogólnopolskie Regaty „Puchar Mazur” (VII)
- Międzynarodowe Mistrzostwa Polski Jachtów Kabinowych (VIII)

Mikołajki – Jezioro Mikołajskie

- Regaty o Puchar Prezesa PZŻ (VIII)
- Żeglarskie Grand Prix Mikołajek (V–IX)

MATCH RACING NA MAZURACH

Krótkie wyścigi rozgrywane w systemie jeden na jednego to najbardziej widowiskowa formuła żeglarskich regat. Pojedynki odbywają się blisko brzegu, dzięki czemu łatwo je śledzić, a formuła – najpierw runda kwalifikacyjna, a następnie runda pucharowa – jest jasna i pasjonująca nawet dla tych, którzy nie znają żeglarskiego rzemiosła. W regatach startują polscy i zagraniczni zawodnicy zbierający punkty do rankingu światowego. Co roku wyścigi Match Race odbywają się m.in. zazwyczaj w sierpniu w Giżycku, Mikołajkach i Olsztynie.

Więcej na: www.polishmatch.pl.

średniowiecznych wojsk – w bitwie uczestniczy ponad 2 tysiące rycerzy – odtwarzają szczegółowo przebieg walk. Przygląda się temu prawie 100 tysięcy osób. Choć wynik wszyscy znają, widowisko jest po prostu fascynujące. Inscenizacja to część obchodów Dni Grunwaldu, podczas których nie tylko przypomina się historyczne wydarzenia, ale też przybliża kulturę i tradycję regionu oraz dawne rzemiosło.

Więcej na: grunwald.warmia.mazury.pl.

Jonkowo – starcie na ruskim szańcu (III)

Zob. s. 52.

Lidzbark Warmiński – bitwa pod Heilsbergiem (VI)

10 czerwca 1807 roku pod Heilsbergiem, czyli Lidzbarkiem Warmińskim, doszło do wielkiego starcia armii francuskiej z rosyjsko-pruską. Na pamiątkę tego wydarzenia, co roku kilkuset pasjonatów odgrywa na lidzbarskim poligonie tę historyczną bitwę. Na kilka godzin czas cofa się do wieku XIX. Po inscenizacji na przybyłych czeka mnóstwo innych atrakcji: targ rękodzieła, koncerty, turniej strzelecki...

Więcej na: www.lidzbarkwarminski.pl.

Węgorzewo – jezioro Mamry

- Memoriał Braci Ejsmontów (IX)
- Mamert Cup (ostatnia sobota IX)

Bojery

Bojerowe Grand Prix Polski (I–III)

Cykl regat organizowanych przez Flotę Polską DN. W zawodach uczestniczą polscy i zagraniczni zawodnicy. Na Mazurach imprezy punktowane w Grand Prix odbywają się w Mikołajkach (Puchar Mikołajek i Puchar Caliguli), Giżycku (Lodowy Puchar Giżycka) i w Ogonkach nad jeziorem Śniardwy (Memoriał Henryka Aniołkowskiego i Bojerowy Puchar Mikołajek). Terminy i miejsca zawodów są zmienne, bo w dużej mierze zależą od pogody.

Więcej na: www.bojery.pl.

Pokazy lotnicze

Giżycko i Kętrzyn – Mazury AirShow

Jedna z największych imprez lotniczych w Polsce (wcześniej znana pod nazwą Festyn Lotniczy Mazury) gromadzi co roku ogromną publiczność. Pokazy odbywają się nad jeziorem Niegocin w okolicy plaży miejskiej i portu w Giżycku, maszyny można natomiast oglądać z bliska na lotnisku Kętrzyn Wilamowo.

Więcej na: www.mazuryairshow.pl.

INNE CIEKAWY WYDARZENIA

Olsztyn – Olsztyńskie Lato Artystyczne (połowa VI–połowa IX)

Mnóstwo muzyki, od rocka i folku przez jazz i blues po muzykę klasyczną, widowiska teatralne i kabaretowe, festyny, zabawy dla dzieci, plenerowe projekcje filmowe, a nawet spektakle operowe... Latem bawi się cały Olsztyn. W ramach OLA odbywa się ponad 100 wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, w tym

Olsztyńskie Noce Bluesowe (zob. s. 66) i Olsztyńskie Koncerty Organowe (zob. s. 68).

Więcej na: www.olsztynskielatoartystyczne.pl.

Kruklanki – Noc Kupały (VII)

Co roku nad jeziorem Gołdapiwo, na obrzeżach Puszczy Boreckiej, odbywa się ukraińskie widowisko obrzędowe *Nicz na Iwana Kupała*. To największa plenerowa impreza mniejszości narodowych na Warmii i Mazurach. Obrzędowy spektakl gromadzi tysiące miłośników folkloru. Tak jak niegdyś nad brzegiem jeziora płonie wielki ogień, a dziewczyny puszczają na wodę wianki z nadzieją, że wyłowi je przyszły mąż. Noc Kupały w Kruklankach to także występy ukraińskich kapel.

NOC KUPAŁY, CZYLI KUPALNOCKA...

...zwana też sobótką, to uroczystość obchodzona przez Słowian w noc letniego przesilenia Słońca, połączona z obrzędami i tańcami. Na Ukrainie noc ta przypada z 6 na 7 lipca według kalendarza juliańskiego. Noc Kupały poświęcona jest przede wszystkim żywiołom wody i ognia mającym oczyszczającą moc. To również święto miłości i płodności.

Regaty bojerowe,
fot. J. Zakrzewski

INFORMACJA TURYSTYCZNA

Barczewo, ul. Mickiewicza 12, tel. 89 6740414, www.barczewo.pl
 Bartoszyce, ul. Bohaterów Warszawy 96, tel. 89 7629880, www.bartoszyce.pl
 Biskupiec, pl. Wolności 5c, tel. 89 7154742, www.biskupiec.pl
 Braniewo, ul. Katedralna 7, tel. 55 6443303, www.braniewo.pl
 Dobre Miasto, ul. Warszawska 7, tel. 89 5132040, www.dobremiasto.com.pl
 Działdowo, ul. Kościuszki 3, tel. 23 6975946, www.powiatdzialdowski.pl
 Elbląg, ul. Stary Rynek 25, tel. 55 2393377, www.ielblag.pl
 Elk, ul. Wojska Polskiego 47, tel. 87 6217010, www.turystyka.elk.pl
 Frombork, ul. Młynarska 5a, tel. 55 2440677, www.frombork.pl
 Giętrzwald, ul. Kościelna 1, tel. 89 5123290, www.it.gietrzwald.pl
 Giżycko, ul. Wyzwolenia 2, tel. 87 4285265, www.gizycko.turystyka.pl
 Gołdap, pl. Zwycięstwa 16, tel. 87 6152090, www.turystyka.frgg.pl
 Górowo Iławskie, ul. Kościuszki 26, tel. 89 7610048, www.itgorowo.prv.pl
 Iława, ul. Niepodległości 13, tel. 89 6485800, www.italawa.pl
 Jedwabno, ul. 1 Maja 37, tel. 89 6213473, www.jedwabno.com
 Kętrzyn, ul. Mickiewicza 1, tel. 89 7514765, www.ketrzyn.com.pl
 Lidzbark Warmiński, ul. Wysokiej Bramy 2, tel. 89 7674148, www.lidzbarkwarminski.pl
 Lidzbark (Welski), ul. Dworcowa 2, tel. 23 6961182, www.lidzbark.pl
 Mikołajki, pl. Wolności 3, tel. 87 4216850, www.mikolajki.pl
 Morąg, pl. Jana Pawła II 1, tel. 89 7573826, www.morag.pl
 Mrągowo, ul. Warszawska 26, tel. 89 7418039, www.it.mragowo.pl

Nidzica, pl. Wolności 1, tel. 89 6250761, www.lotpn.nidzica.pl
 Nowe Miasto Lubawskie, Rynek 23, tel. 56 4742344, www.umnowemiasto.pl
 Olecko, pl. Wolności 22, tel. 87 5202059, www.olecko.pl
 Olsztyn, ul. Staromiejska 1, tel. 89 5353565, www.mazury.travel
 Olsztynek, ul. Ratusz 1, tel. 89 5195477, www.olsztynek.pl
 Orneta, pl. Wolności 26, tel. 55 2210209, www.orneta.pl
 Orzysz, Rynek 5, tel. 87 4237187, www.orzysz.pl
 Ostróda, pl. 1000-lecia Państwa Polskiego 1a, tel. 89 6423000, www.mazury-zachodnie.pl
 Piecki, ul. Zwycięstwa 6, tel. 89 7422270, www.piecki.com.pl
 Pieniężno, ul. Generalska 8, tel. 55 2374600, www.pieniezno.pl
 Pisz, pl. Daszyńskiego 16, tel. 87 4250947, www.pisz.pl
 Reszel, Rynek 24, tel. 89 7550097, www.reszel.pl
 Ruciane-Nida, ul. Dworcowa 14, tel. 87 4231989, www.ruciane-nida.pl
 Ryn, ul. Hanki Sawickiej 1, tel. 87 4218061, rck-ryn.pl
 Sorkwity, ul. Szkolna 18, tel. 89 7428125, gminasorkwity.pl
 Stare Juchy, ul. Mazurska 2, tel. 87 6199250, www.stare-juchy.pl
 Szczytno, pl. Juranda, tel. 796981010, www.turystyka.szczytno.pl
 Tolkmicko, ul. Świętojańska 1, tel. 55 2316182, www.tolkmicko.pl
 Węgorzewo, pl. Wolności 11, tel. 87 4274009, www.wegorzewo.pl

OŚRODKI ZAGRANICZNE POLSKIEJ ORGANIZACJI TURYSTYCZNEJ

Polska Organizacja Turystyczna (POT) jest rządową agencją promującą Polskę na arenie światowej jako kraj atrakcyjny turystycznie. POT ma swoje przedstawicielstwa – Polskie Ośrodki Informacji Turystycznej (POIT) – w 14 krajach. Ośrodki te udzielają informacji dotyczących wyjazdu do Polski oraz dysponują materiałami promującymi poszczególne regiony kraju.

Więcej na: www.pot.gov.pl (wersja w kilkunastu językach)

Austria: Fleschgasse 34/2a, 1130 Wien, tel. +43 1 524 719112, wien@pot.gov.pl

Belgia: Avenue de la Renaissance, 20, 1000 Brussel, tel. +32 2 740 06 20, bruxelles@pot.gov.pl

Francja: Paris, 9, rue de la Paix, 75002 Paris, tel. +33 1 42 44 19 00, paris@pot.gov.pl

Hiszpania: c/Princesa 3 duplicado, local 1310, 28008 Madrid, tel. +34 91 541 48 08, madrid@pot.gov.pl

Holandia: Leidsestraat 64, 1017 PD Amsterdam, tel. +31 20 625 35 70, amsterdam@pot.gov.pl

Japonia: Keio Nishi Shinjuku Minami Bldg. 7F, 3-4-4 Nishi Shinjuku, Shinjuku-ku, Tokyo, 160-0023, tel. +81 3 5908 3808, tokio@pot.gov.pl

Niemcy: Kurfürstendamm 71, 10709 Berlin, tel. +49 30 21 00 92 0, berlin@pot.gov.pl
 Stany Zjednoczone: 5 Marine View Plaza, Hoboken, NJ-07030-5722, tel. +1 201 4209910, newyork@pot.gov.pl

Rosja: 109004 Москва ул. Земляной Вал 66/20, 109004 Moskwa, ul. Zemlanoy Wal 66/20, Art Building, tel. +7 495 510 62 10, moskva@pot.gov.pl

Szwecja: Karlavägen 47, 114 49 Stockholm, Sweden, tel. +46 8 205 605, info.scan@poland.travel

Węgry: Karoly krt. 11, 1075 Budapest, tel. +36 1 269 78 09, budapest@pot.gov.pl
 Wielka Brytania: Westgate House, West Gate, London W5 1YY, tel. +44 0 208 991 7071, london@pot.gov.pl

Włochy: Via G.B.Martini, 6, 00198 Roma, tel. +39 06 482 70 60, roma@pot.gov.pl
 Ukraina: 01001 Kyiv, Khreshchatyk 25, lok. 98, tel. +38 044 278 67 28, kyiv@pot.gov.pl

REGION W SIECI

www.polskawschodnia.eu – portal dotyczący wschodnich regionów Polski
www.mazury.travel – portal Warmińsko-Mazurskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej
www.mazurycudnatury.org – o konkursie Nowych Siedem Cudów Natury i urokach Mazur
www.turystyka.szczytno.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna Powiatu Szczyńskiego
www.lotpn.nidzica.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna Powiatu Nidzickiego
www.it.mragowo.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna „Ziemia Mrągowska”
www.lot.mazury.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna „Kraina Nieodkrytych Tajemnic”
www.lot.ilawa.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna Pojezierza Iławskiego i Dorzecza Drwęcy
www.mazury-zachodnie.pl – Zachodniomazurska Lokalna Organizacja Turystyczna
www.domwarminski.pl – portal Stowarzyszenia „Dom Warmiński”
www.wrota.warmia.mazury.pl – regionalny portal informacyjny
www.cittaslowpolska.pl – polska krajowa sieć miast Cittaslow
www.produktregionalny.warmia.mazury.pl – o imprezach kulinarnych Warmii i Mazur

TELEFONY ALARMOWE

999 – pogotowie ratunkowe

112, 997 – policja

998 – straż pożarna